

Nisan-Mayıs-Haziran 2026 | Dijital Dergi | ornisdergi.org

3

ORNİS

BU SAYIDA

Mehmet Can Sevinç · Melek Tosun · Meryem Nur
Ayar · Dilara Boğa · Ayça Örer · Ayça Gönen ·
Efruze Esra Alptekin · Mehmet Beydemir · Hazal
Bozyer · Doğukan İşler

I. Dünya Savaşı'nın “İç Cephe”deki” Kahramanları: *Bir Türk Ailesinin Öyküsü*'nde Satır Arasına Sıkışmış Neredeyse Sıradan İki Kadının Yaşa(t)ma Mücadelesi

MEHMET CAN SEVİNÇ

Bir Türk Ailesinin Öyküsü, tahkiye biçimi hesaba katıldığında otobiyografiyle roman arasında salınan bir eser gibi gözükse de İrfan Orga'nın çocukluğundan başlayarak annesinin ölümüne değin süren anılarından oluşmaktadır. (1) Bu anılar, 20. yüzyılın başlarından ikinci yarısına dek süren bir hayatın öyküsünü havidir. Anlatılanlar, İrfan Orga'nın oğlu Ateş Orga'nın ailenin İngiltere'deki yıllarını konu eden sonsözleriyle de genişletilmiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin yakın tarihinin çok çalkantılı bir dönemini kat ederek memleketin siyasi, askeri, iktisadi ve toplumsal tarihine dair önemli çıktılar sunabilir ve hatıratın çıkarılabilecek hikâyelerin sayısı artırılabilir. Ben bu yazıda tercihim, hikâyelerine ancak İrfan Orga'nın dolayısıyla tanık olabileceğimiz iki kadının öyküsüne odaklanmaktan yana yapıyorum; hatıratın yola çıkarak özellikle sözkonusu yüzyılın ilk çeyreğinde, İstanbul'da yaşayan kadınların gündelik hayat pratiklerini, bunların ne ölçüde değiştiğini aktarmaya çalışacağım. Eserin inşa ettiği tarihselliği kavrayabilmek için hatıratın nerede, ne zaman ve niçin yazıldığı önem taşıdığından burada gerekli olduğu ölçüde hem İrfan Orga'dan hem de eserden kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

Evvela anıların, 1950'de İngiltere'de ve İngilizce yayınlandığını söylemek gerekir. Türk bir aileyi İngilizce okuruna tanıtmak eserin başat amaçlarından biri olarak görünmektedir. Eserin son hâlini yayına hazırladığı anlaşılın Ateş Orga'nın bildirdiğine göre, kitabın pazarlanması işini üstlenen Curtis Brown'un yönlendirmesi, hangi anıların bir araya getirileceğini de belirlemiştir. Mektuplar, fotoğraflar ve sonrasında anlatılanların desteğiyle kaleme alınan hatıratın yayınlanmazdan evvel “Boğaz Kıyıları” adını taşıyan ilk hâli, Orga'nın askeri okul ve teğmenlik yıllarına daha geniş yer verdiğinden son hâliinden uzundur; Brown, Orga'ya yazdığı bir mektupla çocukluk anılarına ve son

Osmanlı sultanından Atatürk'e uzanan yıllardaki aile yaşantısına daha geniş yer ayırmasını salık verir. (2) Bu tavsiyenin İngilizce okurunun esere yönelik ilgisini artıracaklarını söylemek yanlış olmaz. Kaldı ki yine oğul Ateş Orga'dan öğrenildiği gibi, ilk baskısı iki haftada tükenen hatırat birkaç ay sonra Amerika'da da yayımlanacak ve *New York Herald Tribune* gazetesi tarafından “1950 yılının en başarılı kitaplarından biri” olarak tanıtılacaktır. (3) Bununla birlikte anıların yazıldıktan sonra bir araya getirilmesi, düzenlenmesi ve İngilizceye tatbik edilmesinde Orga'nın eşi Margarate D'arcy-Wright'ın da yadsınamaz bir katkısı olduğu Ateş Orga'nın şu ifadelerinde görülebilir, “Hatırladığım kadarıyla, babamın yazma yöntemi pek dolambaçlıydı. Önce yazacağının eski Türkçe özetini çıkarır, sonra onu yeni yazıyla genişletir, daha sonra İngilizceye çevirirdi. Ardından bunu anneme verirdi. Annem eline geçeni okur, sindirir, tartışır ve nihayet yazıyı basılabilir bir İngilizceye sokardı.” (4) Esere yapılan müdahale bununla da sınırlı kalmaz. Hatıratın okura nasıl sunulacağı meselesinde son karar Ateş Orga'ya aittir. Ateş Orga, 2008'de yazdığı “Yeni Baskıya Sonsöz” başlıklı yazıda, orijinal kitaptaki son bölümü çıkarttığını belirtmiştir; ayrıca yine orijinalinde bulundan “1921 yılında Ankara'dan ayrılışı canlandıran iç paralayıcı son satırları” kendi yazdıklarına katmış ve esas öyküyü babaannenin 1940'taki ölümüyle bitirmeyi uygun bulmuştur. (5) Görüleceği üzere hatıratın kendi hikâyesi de oldukça çapraşıktır.

İrfan Orga'nın anılarının niçin Türkiye'de Türkçe yayımla(ya)madığı sorusu, meseleyi daha da katmanlı bir hâle sokar. Yine Ateş Orga'nın sonsözünden öğrenildiğine göre, İrfan Orga 1942'de İngiltere'de eğitim alan Türk Hava Tugayı'nın başına geçmek üzere İngiltere'ye gittikten bir sene sonra eşi Margarete D'arcy-Wright'la tanışır. Onunla kurduğu ilişki, TSK tarafından hoş karşılanmaz. TSK personelinin yabancı

uyruklu kişilerle evlenmesi yasaktır nitekim. (6) Fakat bu ilişkiyi daha da problemli kılan mesele, ikilinin birlikte olduğu sırada D'arcy-Wright'ın zaten evli olmasıdır; İrfan ve Margarate Orga çifti resmî olarak 9 Ocak 1947'de evlenecektir. (7) Ateş Orga'nın anlattıklarından anlaşıldığı üzere bu birliktelik, İrfan Orga'yı TSK'daki görevinden ayrılmaya mecbur bırakmış, dahası 22 Aralık 1947'de İstanbul'dan ayrıldıktan sonra, yıllarca başarıyla hizmet ettiği vatanına bir daha dönememesine neden olmuştur. 12 Eylül 1949'da Hazine, Millî Savunma Bakanlığı adına “yabancı uyruklu bir kadınla yaşadığı” için dava açmış ve İrfan Orga bu davanın neticesinde ciddi miktarda para cezasına çarptırılmıştır. Orga, sonrasında memleketine dönebilmek için büyük çaba sarf etmiş, TSK'nin önemli kademelerinde görev yapan, öncesinde Harbiye'de de birlikte okuduğu arkadaşlarına, hatta dönemin Cumhurbaşkanı ve Başbakanı'na mektuplar yazmışsa da herhangi bir cevap alamamıştır. (8)

İrfan Orga 1908'de İstanbul'da, orta-üst sınıf tüccar bir ailenin içine doğar. Sultanahmet Camii civarında büyükçe bir evde, dedesi, babaannesi, annesi, babası ve küçük erkek kardeşiyle birlikte yaşar; ailenin yanında çalışan bir arabacı, bir dadı ve iki de hizmetçi vardır. Dedenin ani kaybı, evin idaresi sorumluluğunu babanın omuzlarına bırakır. Yine de, gayet baskın bir karaktere sahip olan babaanne Fatma Hanım, evin idaresi açısından belirleyicidir. Anıların başında İrfan Orga'nın annesini tarif etme biçimi de özellikle dikkat çekicidir:

Zamanını, yüzyıllarca ailesindeki her kadının yaptığı gibi, terasta veya bahçedeki incir ağacının altında oturarak geçirirdi. Yaşamı, kocasının evinde bir süs olmaktan öteye gitmiyordu, ama bu ondan yakınmazdı, üstelik çok da mutlu görünürdü. [...] Eğer bahçede değilse ya da babaannemle birlikte bir ziyarete gitmemişse, annemin bulunacağı tek yer

oturma odasıydı. Babaannem kıratların çektiği faytonuna binerek ara sıra gezmeye giderdi, ama annemin böyle bir lüksü yoktu. (9)

Annenin çizilen bu portresine karşılık babaanne bir “despot”tur. İrfan Orga’nın uzun uzun anlatmayı tercih ettiği hamam tecrübesi, her istediğini ve dilediğini yaptırmak hususunda oldukça inatçı olan babaannenin karakterine yönelik incelikli bir anlatı sunar; kadınların hamama gitmesi, basit bir gündelik hayat pratiğinin ötesinde, hazırlık isteyen bir durumdur ve buna bir anda karar verilemez. Babaanne, hatırat boyunca fakat bilhassa Orga’nın aile üyelerini tanıttığı bu ilk kısımlarda aksi, bildiğini okumaktan hiç vazgeçmeyen, eleştirilerinde çoğunlukla haksız bir insan olarak anılmaktadır. Tahmin edileceği üzere anne ve babaanne arasındaki bu düpedüz zıtlık yazının bağlamı dolayısıyla önemlidir ve münşisi oldukları hikâyenin anlatılacağı bir sonraki bölümde ikilinin ilişkisi ayrıntılı bir biçimde incelenecektir.

Ailenin oldukça iyi şartlarda ve keyifle sürdürdükleri hayat, I. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla inkıtaya uğrar. Evin erkekleri savaşmak üzere cephelere gönderilince, hayat tepeden tırnağa şenliğini kaybetmeye başlayacaktır. Hüsnü Bey, askere alınmazdan biraz önce, yürüttüğü aile işiyle birlikte yaşadıkları büyük konağı da satmış, ailesini daha küçük bir eve yerleştirmiştir. Çok yakın zamanda Balkan Savaşları’nı yaşamış olduklarından herkes, özellikle de Hüsnü Bey, gelecek tehlikeleri hesap edebilmektedir. Bir süre yetecek kadar erzak depolanır, iş ve evin satışından gelen para da bir kutuya konarak saklanır. Evden ilk olarak da arabacı gönderilir ki bir boğaz eksilsin. Evin aşçısı da çok kalamaz. Dahası baba askere alındıktan biraz sonra evin üçüncü çocuğu Muazzez de dünyaya gelir.

Anne Şevkiye Orga ve babaanne Fatma Hanım üç çocukla savaşın ortasında bir başlarındır artık; çocukların dadısı İnci, evin temizliğiyle meşgul annesi Feride’yle birlikte evden gönderilmek zorunda kalır. İrfan Orga’nın hikâyesi 1919’da Kuleli’ye girmesiyle değişecektir; sonrasında Harbiye’den mezun olacak, Eskişehir’de aldığı eğitim neticesinde TSK’da pilot olarak görev yapacaktır. İşte İrfan Orga, kendi hikâyesiyle memleketin ahvalini hatırlayarak anlatırken satır aralarında yirminci yüzyılın başlarında, yıkılmaya yüz tutmuş bir imparatorluğun başkentinde, İstanbul’da, hayatta kalma ve çocuklarını yaşatma mücadelesi veren bu iki kadının da öyküsünden bahsetmektedir. Devlet ricalinin, entelektüellerin, rütbeli/rütbesiz askerlerin ekseriyeti hacimli hikâyelerine karşın kadınların öyküleri -belki pek az istisnanın haricinde- ancak bu satır aralarında okunabilmektedir.

Hatıratın Satır Arasında İki Kadın: Fatma Hanım ve Şevkiye Orga

Cihan Harbi’nin başlangıç haberini aile, İrfan Orga’nın amcası Ahmet Bey’in Sarıyer’deki çiftliğinde alır. Anlatılan, Orga’nın hatırlayabildiği son iyi zamanlar da burada yaşanmıştır, “O gün, bizi bekleyen yokluk yıllarını, açlıktan ot yiyecek hâle sokan günleri düşünemeyecek kadar ufak ve mutlu bir çocuktum.” (10) Nitekim savaşın başlangıcı hemen beraberinde ekmeği dahi hızla ulaşılmaz kılacaktır. İlk kez bir öğle yemeğinde örneğin, “taze” ekmek olmaz masa da. Evin hizmetlilerinden Feride, dışarıya ekmek aramaya gönderilir fakat eve eli boş döner. Düşüş kendisini ilk önce yemek masasında gösterir. Orga, “Nereye gitmişti o eski akşam yemekleri? Babaannemin eğlenceli tekerlemeler, annemin zarafet ve güzellik ile renklendirdiği, nefis yemeklerin sohbet ve kahkaha ile yendiği o akşamlar neredeydi?” diye sormaktadır. (11) Hikâyenin esas dönüm noktası, tahmin edileceği gibi babanın askere alınmasıdır. Annenin hatırat boyunca sürecektir radikal değişimi babanın yokluğuyla başlar:

Annem değişik bir insan olmuştu. Daha becerikli, daha çabuk kararlar alan bir kadındı şimdi o. Artık dayanılacak bir omuz bulunmadığına göre... Eskiden olduğu gibi bir köşeye oturup cicili bicili, ama hiçbir işe yaramaz işlemler yapmaktan da vazgeçti. [...] Bize hâlâ çok iyi davranıyordu, ama garip bir şekilde uzaklaşmıştı bizden. Öyle ki, özlem duyduğumuz anlarda ona koşup, omzunda ağlamak duygusunu hissedemiyorduk. (12)

Henüz yirmi yaşında, hamile ve iki küçük çocuğuyla neyin yaklaşmakta olduğunu sezmiş gibidir. Fakat yine de temelli bir kabullenme durumundan tam anlamıyla da bahsedilemez burada. Eşini son kez uğurlarken, sözgelimi, “Allah’a ısmarladık” yerine “Au revoir” diyecektir. Savaşın gölgesinde geçen ilk bayramın sabahında da eski zaman elbiselerinden ipekli ve şık olanını giyecek, henüz elden çıkmamış pırlantalarını parmaklarına geçirecektir yahut. Gerçeği kabullenmeye yönelik bir direnç olarak da okunabilir bu. Benzer bir tavrı babaanne de gösterir. Oğlu askere alınırsa subay olacağından emindir örneğin, yahut savaş çıksa bile ailenin ticaretini sürdürebileceğine inanır ilkin. Yokluğun en kesif anlarında bile, evdeki eşyalardan bazısını sattıktan sonra mesela, eve dönerken şarap almayı da ihmal etmez. Felakete olduğu gibi boyun eğmeyecekleri, yitirilen hayatın izlerini bir biçimde saklamak için gayret edecekleri bellidir.

Bunu yaparken sorumluluk almaktan da geri durmayacaklardır. Savaş, sahip oldukları müstesna hayat standartlarını her geçen gün ellerinden alırken hem bunları korumaya çabalayacak hem de epeyce sürecektir felaket yıllarının getirdiklerine ayak uydurmaya çalışacaklardır, “[Şevkiye

Hanım] Artık süs kadını olmaktan çıkmış, Feride’nin evde bulunmadığı saatlerde vaktini mutfakta geçirir olmuştu.” (13) İrfan Orga, annesinin ellerinin İnci ve Feride’nin ellerine benzediğini şaşkınlıkla fark edecektir biraz sonra. Babaannenin var olan gerçeği kavramaktaki gönülsüzlüğü, Şevkiye Hanım’a göre daha görünür bir hâldedir ayrıca. Ekmeğinin idarelik kullanıldığı, süte su katmak gerektiği yoksulluğun bu ilk anlarında meyve, bonbon arar; kahvesine “gizli gizli” şeker atmadan edememektedir.

Osmanlı başkentinin üzerine henüz koyu bir karanlığın çökmediği bu yıllarda iki kadının hikâyesini de etkileyen sürpriz bir gelişme yaşanır: Babaanne Fatma Hanım, kendisinden yaşça büyük, varlıklı bir adamla evlenir. Bu elbette yeni hayata karşı yapılan stratejik bir hamledir. Beklediği gibi sürmese de bu evlilik zor zamanlar için bir nebze rahatlatıcı da olur. Babaanne evlense bile bir elini, gelini ve torunlarının üzerinden hiç çekmez. Anne ve çocuklar evlerini ve tabii ki sakladıkları bütün parayı bir yangın sonucunda yitirdiklerinde babaannenin bu huysuz yaşlı eşi, onlara sığınmaları için bir ev verecektir sözgelimi.

Yangın, biraz olsun toparlanmaya başlayan “iç cephe” savaşı yeniden ve bu kez çok daha yoğun bir taarruzla başlatır. Artık bir evleri de kalmayınca yardımcıları Feride ve İnci’den de ayrılmaları gerekir. Kısa bir süre babaannenin eşinin evinde yaşarlar. Çok geçmeden daha küçük, neredeyse harabe ve iki katlı bir evin, ikinci katına yerleşirler. Burası, eski ve yeni hayatın ortaklığını bütün çarpıklığıyla da gözler önüne serecektir. Kendilerine ait hiçbir eşya kalmadığından eve, babaannenin evinden eşyalar gelir; gümüş şamdanlar, antika eşyalar ve ipek halılar doldurur odaları. Bunlar eski şaşaalı zamanlardan kalmadır elbette. Şevkiye Hanım’ın eve taşınır taşınmaz yaptığı ilk işin pencerelerdeki kalın kafesleri kaldırması da dikkate değerdir. Bu “cüret” eski yaşamın bir bakiyesi olarak da anlaşılabilir. Bunun ne anlama geldiği de şu cümlelerde okunabilir, “Annem kafeslerin kalkacağını babaanneme anlattığı vakit babaannem aynen evdeki işçinin baktığı gibi, kulaklarına inanamaz bir hâlde bakakalmıştı. [...] Adamı taşlarlar alimallah, yaşatmazlar mahallede.” (14)

Şevkiye Orga, gerçekleşeceğinden kendisinin de şüphe duymadığı bu uyarılara kulaklarını tıkamakla kalmayıp gülecektir de. Artık çok daha zor bir hayatı göğüslemek zorunda kaldığının farkındadır nitekim, tavrı da bunu göze aldığını gösterir; babaannenin, yanına bir hizmetçi gönderme teklifini de geri çevirir. İrfan Orga o anlara dair şu kaydı düşmeden edemez, “Bugün geçmişteki olaylara daha geniş bir açıdan bakabiliyor, annemin o külüstür odaları bütün dünyaya siper oluşturacak biçimde değiştiren aklını ve gücünü takdirle anıyoruz.” (15) Eski ve yeninin boğucu zıtlığı arasında, her şey yitmişken yaşama

DENEME

tutunma ve yaşatma gayreti gün geçtikçe daha da belirginleşir. Fakat her şeye rağmen hâlen paranın değeri ve alım gücüne dair sınırlı bir bilgisi vardır Şevkiye Hanım'ın; İrfan Orga, “[...] canı bir şey istedi miydi düşünmezdi, ama bu arada elinden birkaç altın birden çıkacakmış, eh ne yapalım?” diye bahseder bu durumdan. (16) Pazarlık yapmak konusunda da iyi değildir ama oğlu bunu bilgisizliğinden çok gururuna bağlar. Diğer kadınların çarşıda yaptığı alışverişe göre daha fazla para harcatır gururu ona. Çarşıdan aldığı sebzeleri ayırıp yıkamak işi bile katlanılması güçtür hâlen, “Annem böyle kirli şeylere elini sürmekten hoşlanmazdı.” diye açıklar İrfan Orga; sokakta oturan insanlardan, konuştukları Türkçeden bile hoşnut değildir, şu hâlde dahi dilin nasıl kullanılması gerektiği bir problemdir onun için. Her geçen gün daha da silik bir hâl alacak olsa da direnç hâlen görünüyordur, “Toplumda önemli yeri olan genç bir hanımefendi edasıyla konuşuyor, sık sık babamın yakında döneceğini tekrarlıyordu.” (17) Fakat bu umut yavaş yavaş tükenmektedir elbette.

Günü geldiğinde, babanın varlığı uzak bir hayale dönüşür. Salgın hastalıklar ve açlık hissedilebilen tek gerçeklikler olarak kendilerini dayatmaya başlar. Bu sırada anne ve babaannen arasında inşa edilmiş olan direnişe mahalleli kadınlar da dâhil olur; hayatta kalmanın ancak birlikte verilen bir mücadeleyle imkânlı olduğunu, dahası izleri hep görünür olsa da artık sınıf farkının handiyse kapandığının ayırdındadır herkes. Savaş toplumsal hiyerarşiyi de tepetaklak etmiştir. (18) Şevkiye Hanım, komşuları için koştururken hastalanıp zayıf düştüğünde de İrfan ve kardeşlerine mahalleli kadınlar bakacaktır, “Müşfik, ama kirli eller bizi yıkıyor, giydiriyor, yediriyor, akşam olunca bütün itinaı anneme verebilmek için erkenden yatırıyordu.” (19) Nitekim hikâyenin seyri herkes için, “iç cephedeki bütün askerler” için aynıdır; eşi, kardeşi, oğlu silah altına alınmamış kimse yoktur. Herkes ekmeğin peşindedir, hayat durmaksızın ve eşit biçimde zorlaşıyordur.

Babaanne de bu eşitlikten payını, ikinci eşini kaybettikten sonra daha açık bir biçimde alır. Üstelik bir anlık umutla, yaşlı eşin mal varlığına sahip olabileceklerini de düşünürler ama hayalleri bir kez daha suya düşer. Artık içi görkemli fakat harabe bir evde hep birlikte yaşamak zorundadırlar. Çok geçmeden babanın öldüğü haberi de gelir. Beklenen gerçekleşmişse de hikâyenin karanlık tonu daha da koyu bir hâl alır, “[Şevkiye Hanım] Kendisini sanki bir cam kutuya kapatmış, orada hepimizden uzak, duymadan, düşünmeden yaşamaktaydı. Küçük evimiz bir korku yuvasına dönüşmüştü artık. Onun makineleşmiş hareketleri yüreğimizi parçalıyordu. Babamın adı ağza alınmaz

olmuştu. Gelecekle ilgili bir beklentisi kalmamıştı.” (20) Bu, Şevkiye Orga'nın şok anlarındaki ilk tepkisidir esasında. Her seferinde sonradan toparlamasını, üzerindeki ölü toprağını atmasını bilmiştir. İnsanın değişime yönelik şaşkıncı açıklığı onda olanca parlaklığıyla görünmektedir. Çok geçmeden, eşine bağlanan şehit aylığını almaya gittiğinde memurla çatışacak gözü pekliği göstermekten bir an bile geri durmaz:

Senin işin bize para vermektir kardeşim, öğüt değil. Burada kimsenin öğüde ihtiyacı yok. [...] Cömert Padişahın sana kaç para veriyor? Eminim aldığın boğazına zor yetiyor. [...] Eğer ben bu parayı oğluma şeker alsın diye veriyorsam, para ancak ona yetiyordur da ondan. Ben buraya maaş almaya geldim, fikir değil. (21)

Bu sözlere memur, “Seni zindana attırırım.” diye karşılık verse bile Şevkiye Orga geri adım atmaz. Anne, başı dimdik havada, polislerin gözlerinin içine bakmaktadır bu sırada. Başka bir gün, kuyrukta uzun uzun bekledikten sonra nihayet ekmeğe ulaşmışken bir kadınla da neredeyse saç saça baş başa kavga edecektir. Bu vakitlerde, alt kattaki komşusunun tavsiyesiyle dikiş makinesinde ufak tefek işler yapıp bunları satmaya da başlamıştır. Fakat bu ancak birkaç ay sürer. Kumaş, Osmanlı Ordusu için bir ihtiyaca dönüşünce, çalıştığı atölye dışarıya iş veremez. Bu seferki mecburiyet, ordunun kurduğu fabrikada çalışmaktır. Babaanne çok kati biçimde fabrikada çalışmanın gelinine yakışmayacağını söylese de gerçek ortadadır: Doyurulması gereken üçü çocuk, beş kişi vardır.

Şevkiye Hanım fabrikada çalışmaya başlar ve çocuklarla ilgilenmek işi babaanneye tevdi edilir. Anne, haftanın yalnızca bir günü izinli olarak eve dönebilecektir. Aynı fabrikada, alt kat komşuları da çalışmaktadır, aile fabrikaya dair bilgileri de ondan alır, “Fabrika yaşantısını kendine özgü kaba şakalarıyla anlattığında, bir yandan gülüyorduk, öbür yandan da tüylerimiz ürperiyordu. Orada gece gündüz kalıyor, yiyor, içiyor, dışarıya haftada bir çıkıyordu. Eline geçen para çok azdı, ama karnı doyduğu için bunu önemseliyordu.” (22)

Burada fabrikada çalışmaya dair iki farklı algı görünmektedir; zaten alt sınıftan gelen bir kadın için önemli olan yalnızca hayatta kalmaktır ve fabrikada çalışmak gururunu incitmez. Öte yandan, babaanne Fatma Hanım için ilk kertede bu henüz bir fikirken bile tüyler ürperticidir. Savaşın ortadan kaldırdığı sınıf farkı da bir kez daha burada çıkar ortaya. Ayrıca tam da burada, anlatılan hikâyenin artık yalnızca Şevkiye Orga ve Fatma Hanım'ın hikâyesi olmadığı da anlaşılmaktadır; *Bir Türk Ailesinin Öyküsü*'nde, satır aralarına sıkışan kadınların hikâyesi, Cihan Harbi'ni

yaşan Osmanlı başkentinin sakini hemen her kadın için aynıdır. Savaş başladıktan iki yıl sonra Enver Paşa ve II. Abdülhamid'in kızı Naile Sultan'ın himayesinde kurulan Kadınları Çalıştırma Cemiyeti'ne yapılan başvuru sayısı da bunu doğrulamaktadır; yalnızca dört ay içinde on dört bin İstanbullu kadın iş için cemiyete başvurmuştur. (23) Hatıratı çarpıcı yapan niteliklerden biri de budur hiç kuşkusuz, anlatılan herkesin hikâyesidir bir bakıma.

Fabrika meselesi, Şevkiye ve Fatma hanımların arasında, öteden beri apaçık anlaşmazlıklarla da olsa inşa edilebilmiş dayanışmayı katmerlendirir. Babaanne, gelininin fabrikaya gidişini mümkün olduğunca öteleyebilmek için eski görkemli hayatın bakiyesi mobilyaların bir kısmını satmaya karar verir. Bu kısım, savaşın ortasındaki Osmanlı başkentinin gündelik hayat pratiklerine dair de önemli fikirler vermektedir. Eve Yahudi bir eskici çağrılır. Aile, piyasa şartlarından haberdardır; çok kıymetli ziynet eşyalarının dahi yok pahasına satıldığını bilir. Babaanne, paraya ihtiyaçları olmadıkları yanılısaması yaratarak eskicinin kendi istediği fiyatta direktmesinin önüne geçebilmek için en şık elbiselerinden birini giyecek, zümrüt gerdanlığını da boynuna takacaktır sözgelimi. Bu taktik işe de yarar ve aileyi bir süre daha idare edecek miktarda para karşılığında evdeki fazlalıktan kurtulurlar. Babaannenin bu alışverişten hemen sonraki tavrı dikkat çekicidir, “Banknotları zafer kazanmış bir şekilde havaya kaldırdı, sonra da önemsemeden yandaki masanın üstüne attı.” İrfan'a dönüp, bu banknotların pis olduğunu, ellerini yıkaması gerektiğini de söyler biraz sonra. (24) Var olan gerçeğe yönelik direnç daima hissettirir kendini ve iki kadının mücadelesini özel kılan şeylerden biri de budur.

Bu çaba da yeterli olmayacaktır tabii. Anne fabrikada çalışmaya başladıktan kısa süre sonra babaanne çocuklarla gerektiği gibi ilgilenemez. İki erkek kardeş Kadıköy'deki bir yetimhaneye verilir. Çocuklar bir süreliğine iyi beslenecekse de şartlar kötü gidişatını hızla sürdürür. Hatırat boyunca anlatılan en kesif açlık bahsi burada açılır. Öyle ki İrfan'ın küçük kardeşi burada yakalandığı bir hastalık neticesinde neredeyse ölümden döner. Yetimhanede geçen iki yılın sonunda anne Şevkiye Hanım, çocuklarını yanına alır fakat esasında kendisinin de buna gücü yoktur, “Neden beni ziyarete gelmediğini sorduğumda, uzun süre hasta yattığını söyledi. Ozaman fark ettim ki, o da kemikleri ortaya çıkacak derecede zayıflamıştı. Bir beyaz yüz üstünde hiç gülmeyen iki iri göz...” diye anlatır İrfan Orga bu anı, annesi hareket eden bir iskeletten farksızdır. (25) Dolayısıyla çocuklar için hiçbir şey daha iyi olmaz. Anne ordu dikiş deposunda çalışmaya devam etmekte, babaanne de

evle ilgilenmektedir. Biraz olsun yiyecek bulabilmek için çarşıya gittiklerinde onları kepenkleri kapalı dükkânlar karşılar, açık olanların içinde de kuru mısır ve çürümüş birkaç sebzedden başka bir şey yoktur. Bayat unun fiyatı bile üç misline çıkmıştır. Para olsa bile alınacak bir şey bulunamaz durumdadır Osmanlı başkenti. Yavuz Selim Karakışla da bu dönemde yoksullara yardım etmek amacıyla kurulmuş Şişli Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye adlı cemiyetin elinde nakit parası bulunsa bile piyasadan alıp fakirlere dağıtabileceği gıda malzemesi bulamadığını söyler. (26)

Yine de ailenin talihi bir noktada döner bütün bunlara rağmen. Şevkiye Orga'nın, vaktin o güzel günlerinde, oğlunun onu tekdüzeliğine vurguyla anlattığı zamanlarda yaptığı tek şey olan elişi hobisi, ailenin kelimenin tam anlamıyla hayatını kurtaracaktır. İstanbul'un işgal günlerinde Beyoğlu'nu dolduran Avrupalı kadınlar, tepsi ve masa örtüleri, yastık yüzleri, bebek elbiseleri sipariş edecektir Şevkiye Hanım'dan. Bu kısmi ama özgürleştirici ekonomik gelişme, Şevkiye Hanım'da, eşinin askere alınmasından hemen sonra belirgin hâle gelen toplumsal normlarla çatışabilme tavrını pekiştirir de. İrfan Orga, bir "başkaldırı" nitelemesiyle şunları anlatır, "Yabancı kadınların yüzlerini örtmediklerini fark etmişti. İstanbul'daki yüksek ailelerden gelen bazı kadınlar yaşamak kullanmayı bırakmışlardı. Bunları gören annem yüz örtmekten yüksünür, babaannemdenbukonuda destekarar oldu." (27) Bu desteği, geleneksel değerlerine olan bağlılığı savaş şartlarıyla daha da artmış olan Fatma Hanım'dan göremeyecektir fakat. Onun, "Sana sokak kadını diyecekler." uyarısını da kulak ardı eder Şevkiye Hanım, "Desinler. Benim karnım onların dedikleri ya da demedikleri ile doymuyor. Ekmeğimi onlar mı kazanıyor ki sözlerine kulak asacağım?" (28) Hakikaten de kulak asmaz. Anlaşılacağı üzere Şevkiye Orga, yalnızca dönemin ağır ekonomik şartlarıyla değil artık iyiden iyiye kuvvetini kaybettiği görünen geleneksel değerlerle de mücadele etmekten çekinmemektedir. Onun mücadeleye ve direnmeye olan istidadı burada da apaçık görülebilmektedir. Denebilir ki aileyi hayatta tutan da budur.

İrfan Orga için hikâye bir kez de Kuleli'ye girmesiyle değişecektir. Yazının bağlamı dolayısıyla bu yıllar üzerinde durmaya gerek yoksa da şunu demek gerekir ki İrfan Orga'nın tercihi yine dönemin şartlarıyla ilintilidir, kendi idealleriyle değil. Asker olmak hiçbir zaman birincil önceliği olmamıştır. Harbiye'den mezun olduğunda dahi hangi görevin kendisi için daha uygun olduğunu kestiremez ve bir biçimde Eskişehir Hava Okulu'nda eğitim görerek pilot olur. Bu tabii olarak ailenin de hikâyesini etkileyecektir. İstanbul'daki düzen önce Eskişehir'e sonra Kütahya ve en

nihayetinde İzmir'e taşınır. Zor zamanlar atlatılmıştır belki ama I. Dünya Savaşı'nın korkunç yıllarının etkisi, özellikle Şevkiye Hanım için her geçen gün daha da koyulaşan bir karanlıkla sürecektir. İrfan Orga'nın pilot olması da durumu düzeltmez, aksine Şevkiye Hanım oğlunun bir kaza sonucunda öleceği korkusuyla baş etmek zorunda kalır. Bir uçak kazasının hemen sonrasında İrfan Orga'nın korkudan neredeyse aklını yitirmek derecesine gelen annesine dair söylediği şu sözler, bu yılmaz kadının geleceği için çarpıcıdır örneğin:

Fırl fırl dönen o gözler, kendi gizli anlarıyla dolu. İçimde bir korku kıvılcımı yanıp sönüyor. Bu gözlerin söylemek istediğini anlayamıyorum, daha doğrusu anlamak istemiyorum. Yarım yüzyıl süreyle bastırılan düşünce ve anların, beynin artık fazlasını kaldıramayacak kadar hırpalandığında tıpayı atacağı, yaşlı gözleri karartacağını ve üstümüze deliler gibi saldıracığını o gün hiçbirimiz aklımızdan geçirmemiştik. (29)

Şevkiye Hanım'ın sağlığı zaman zaman toparlanma emareleri gösterse bile geri kalan günlerde iyiye gitmez. Kendisini daha iyi hissetmesi için son çare onu İstanbul'a götürmekte bulunur fakat 1914'ten önceki hayat da 1919'a kadar verilen hayatta kalma mücadelesinin hatırası da Şevkiye Orga'nın peşini hiç bırakmaz. Zihni artık yaşamın olanca yüküyle bulanmıştır. Zor zamanlarında huysuzca da olsa yoldaşlık ettiği Fatma Hanım'la iyiden iyiye çatışmaya başlar artık. Hiçbir yerde huzur bulamaz. En nihayetinde, bir kriz anının hemen ardından Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesine yatırılır. Bir noktada, onu ziyarete gelen oğlunu bile tanımaz Şevkiye Hanım; çocuklarını bir arada ve hayatta tutmaya güç yettirebilmiştir belki ama artık yaşananların yükünü taşıyamaz hâldedir. 18 Mayıs 1940'ta bir hastane odasında yalnız başına ölür Şevkiye Orga. Cenazesine de yalnızca küçük oğlu katılabilir. Babaannenin hikâyesi ise biraz daha sürecektir anlaşılacak fakat onun encamına dair herhangi bir bilgi verilmez hatıratın sonunda.

Bir Türk Ailesinin Öyküsü, savaşın hemen öncesinde başlayıp 1940'a kadar -Ateş Orga'nın sonsözüyle 1970- süren, orta-sınıf bir ailenin öyküsü olarak Osmanlı'nın son dönemine ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk birkaç on yılına tanıklık etmeye imkân vermektedir. İrfan Orga'nın anılarından, dönemin eğitim durumuna/ politikalarına, işgal İstanbul'unun ahvaline, Cumhuriyet'in yeniliklerine, hatta II. Dünya Savaşı'nın ilk etkilerine dair bilgi edinmek de mümkündür. Bütün bu hikâyenin içinde bir de, evinin erkeklerini yitiren iki kadının birlikte inşa ettiği bir direniş öyküsü okunabilmektedir. Şevkiye ve Fatma hanımlara ait bu hikâye, kesif bir açlık ve yoksullukla kuşatıldığı gibi, ortadan ikiye yarılmış bir hayatın da çıktılarını sunar;

savaş, varlıklı bir aileyi, sıradan ve yoksul olanla eşitlemiştir. İki kadın eski hayatın bakiyesi bir dirençle, karşı karşıya kaldıkları gerçeği yadsımak isteseler de, savaşla gelen zorluklara göğüs gerebilmiş, bunun için hiç de sıradan olmayan bir mücadele vermiştir. Denebilir ki bu, gayet görünür farklar olsa bile dönemin hemen bütün kadınlarının paydaşı olduğu bir mücadeledir. Bu mücadeleden haberdar olabilmeyi imkânlı hâle getiren şey de İrfan Orga'nın anılarıdır yalnızca. Hiç yazılmasaydı, hikâyeyi satır aralarından çıkarmak da mümkün olmazdı.

***

1 Kitap, roman olarak da ele alınmıştır. Bknz. Mehmet Ali Çelikel, "Tarihsel Roman ve Bir Göç Romanı Olarak Bir Türk Ailesinin Öyküsü", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(26), 2009, ss. 199-211.

2 İrfan Orga, *Bir Türk Ailesinin Öyküsü*, çev. Arın Bayraktaroğlu, İstanbul: Everest, 2022, s. 402.

3 A.g.e., s. 403.

4 A.g.e., s. 419.

5 A.g.e., s. 427.

6 Bu uygulama 1996'ya kadar yürürlükte kalmıştır. Bknz. Nuray Ekşi, "Türk Hukukunda Kamu Personelinin Yabancılarla Evlenmesi", MHB, 2, ss. 405-448

7 Orga, *Bir Türk Ailesinin Öyküsü*, s. 408.

8 A.g.e., s. 409.

9 A.g.e., s. 20.

10 A.g.e., s. 76.

11 A.g.e., s. 101.

12 A.g.e., s. 111.

13 A.g.e., s. 120.

14 A.g.e., s. 157.

15 A.g.e., s. 158.

16 A.g.e., s. 165.

17 A.g.e., ss. 171-172.

18 Cem Behar ve Alan Duben, I. Dünya Savaşı'nın yüksek enflasyon ortamında Tanzimat'tan beri süregelen bürokratik elitizmin son bulduğunu vurgularlar. Bknz. Cem Behar ve Alan Duben, *İstanbul Haneleri*, çev. Nuray Mert, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2014.

19 Orga, *Bir Türk Ailesinin Öyküsü*, s. 190.

20 A.g.e., s. 202.

21 A.g.e., s. 208.

22 A.g.e., s. 220.

23 Cem Behar ve Alan Duben, *İstanbul Haneleri*, s. 59.

24 Orga, *Bir Türk Ailesinin Öyküsü*, s. 224.

25 A.g.e., s. 239.

26 Yavuz Selim Karakışla, "Şişli Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniyesi (1915)", *Eski İnsanlar Eski Cemiyetler*, İstanbul: Doğan Kitap, 2017, s. 168.

27 Orga, *Bir Türk Ailesinin Öyküsü*, s. 255.

28 A.g.e., s. 256.

29 A.g.e., s. 353.

İnsan Neyle Yaşar? Neyle Tükenilir?

MELEKTOSUN

Tolstoy edebiyat tarihinin önemli isimlerinden biri. Eserleri yalnızca edebî anlamda değil aynı zamanda sosyolojik, psikolojik ve teolojik bağlamlarda da insan doğasına dair geçerliliğini bugün dahi koruyan düşünceler sunuyor. Şüphesiz her eseri kendi içinde derinlemesine tartışılabilir. Bu yazıda Tolstoy'un *İnsan Neyle Yaşar?* kitabından yola çıkarak okurda bir kapı aralamak isterim. Hasan Âli Yücel Klasikleri kapsamında Türkiye İş Bankası Yayınları tarafından dilimize kazandırılan bu eser Tolstoy'un altı öyküsünü bir araya getiriyor. Kitap insanı yaşatanın ne olduğuna dair farklı anlatıları içeriyor.

Tolstoy karakterlerinin hür iradesine inanan bir yazardı. Onların salt kurgu unsurları olmadığını, aksine kendilerini yazdırdıklarını düşündüğü bilinir. Bu nedenle *İnsan Neyle Yaşar?* kitabında doğrudan didaktik bir üslup bulmak mümkün değil. Okur, ahlaki bir dersle yüzleştirildiğini hissetmez. Bunun yerine insanın zaaflarıyla, korkularıyla ve merhametle kurduğu ilişkiyle baş başa kalır. Bu öyküleri hâlâ okunur kılan sebep nedir? Sorunun cevabı basit görünse de bu doğrultuda kalem oynatmak o kadar kolay değil. Zira Tolstoy karakterleri aracılığıyla insanın en zayıf noktalarını görünür kıldı. Bunu yaparken de ne yargıladı ne de yüceltti, insanı olduğu hâliyle anlattı.

İnsanın olağan hâli nedir ve Tolstoy bunu nasıl dile döker sorusuyla öykülere yaklaştığımızda, en büyük zaaflardan birinin doyumsuzluk olduğunu görürüz. "İnsan Neyle Yaşar?" öyküsünde Semyon yolda bulunduğu zavallıyı eve getirdiğinde, Matryona ilk anda doymama endişesiyle Semyon'un üzerine gider. Kendilerinin bile ne ısınmaya ne de karınlarını doyurmaya yetecek imkânları vardır. Yoksulluk Matryona'nın merhametini bastıran ilk dürtüyüdü.

Semyon karısını son derece olağan neredeyse gündelik bir cümleyle sarsar. "Biraz sakın ol artık. Günah, Matryona. Ölümlü dünya işte," der ve ekler: "Matryona, Tanrı'ya inanmıyor musun sen?" Bu soru yargılayıcı bir tonda değildir. Daha ziyade annesinin kucağında, dizindeki acıyla hiç-

kırıklara boğulan bir çocuğun teskin edilmesi gibi. Sert ama şefkatli, sarsıcı ama incitmeyen bir hatırlatma. "Tanrı'ya inanmıyor musun sen?" sorusu Matryona'nın korkusunu bastırmaya çalışan bir şefkat tokadı.

"Kıvılcımı Söndürmeyen Ateşi Zapt Edemez" öyküsü üzerinden bağışlamanın ne denli güç bir erdem olduğunu okumak mümkün. Öykünün girişinde Matta İncili'nden yapılan alıntı bu zorluğu daha en baştan ortaya koyuyor: "Bunun üzerine Petrus İsa'ya gelip, 'Ya Rab,' dedi, 'kardeşim bana karşı kaç kez günah işlerse onu bağışlamalıyım? Yedi kez mi?' İsa, 'Yedi kez değil,' dedi, 'yetmiş kere yedi kez derim sana.'" Bu sözlerin ardından Tolstoy, Ivan ile komşusu arasındaki çatışmayı anlatır. Çocuklar arasında sıradan bir tartışmayla başlayan anlaşmazlık, sona ermek yerine giderek büyür. Aile bireylerine sıçrayarak geri dönülmez bir kavgaya dönüşür. Nihayetinde küçük bir kıvılcım söndürülemediği için büyük bir yangına evrilir.

Öyküde en çarpıcı cümlelerden biri, kadınlar arasındaki tartışmayı betimlerken karşımıza çıkıyor: "Sırıgı kapmak için üzerine atılırken suyu döktüler, başörtülerini yırttılar ve kavgaya tutuştular." Bu cümle insanın bir diğer temel zaafını göz önüne seriyor. Öfke hâlindeki insan, kendinden uzaklaşır. Öfke kişiliğin üzerine giyilen bir elbise gibi her şeyi örter. Öyle ki dinin önemli bir simgesi olan başörtüsü bile bu öfkenin içinde anlamını yitirir. Bağışlamak, insanın kendi öfkesine yenik düşmesi anlamına gelir. Ve bu yenilgi çoğu zaman kutsal olanı dahi gözden çıkaracak kadar derinleşir.

Kitabın içindeki bir diğer önemli öykü ise "İnsana Çok Toprak Gerekir mi?". Ufak bir parantez açarak köylünün özellikle incelenmesi gereken bir kavram olduğunu belirtmek gerekir. Bugünün dünyasında, klasik anlamda bir köylüye rastlamak oldukça güç. Kırsal bölgelerin varlığı elbette tartışılmaz. Ancak bu bölgelerde yaşayan insan profili bir asır önceki gibi teknoloji ve eğitimden tamamen uzak değil. Buna rağmen entelektüel bir dönüşüm yaşandığını söylemek

de her zaman mümkün değil. Bu bağlamda öykünün zavallı kahramanı Pahom'un hırsı ve en başta sözünü ettiğimiz doyumsuzluk hissi, onu ağızından kanlar sızarak hazin bir ölüme sürükler. Bozkırda gün doğumundan gün batımına kadar çevresini dolaşip işaretleyebildiği kadar toprağın kendisine ait olacağını vaat eden Reis, Pahom'a tek bir şart koşar: Güneş batmadan başladığı noktaya geri dönmesi gerekir.

Yolculuğun başında adımları hafif ve umut doludur Pahom'un. Ancak her adımda biraz daha fazla toprağa sahip olma arzusu onu yavaş yavaş kendi sonuna yaklaştırır. Sona doğru yenilgisini sezmeye başlar ve şu cümle dökülür ağızından: "Toprak çok. Ama Tanrı üzerinde yaşamama izin verecek mi bakalım?" Günün sonunda "Çabam boşa gitti." der. Çünkü Pahom'un bütün hırsına rağmen, cesedi için gereken toprak ne çoktur ne de geniş, yalnız üç arşın. Okur, Pahom'a karşı arsızlığından ötürü öfke duymaz aksine ona acıyan gözlerle bakar. Ancak asıl vahim olan şu ki, bu acıyan bakış çoğu zaman insanın kendi içindeki arsız görmesini engeller.

Tolstoy'un karakterleri geçerliliğini zamandan bağımsız koruyan felsefi ve teolojik sorular sordurmaya devam ediyor. Tolstoy cevaplarını herkesin kendisinin bulması gereken fakat soruları hiç değişmeyen bir külliyat bıraktı ardında. Nedir insana yaşama güdüsü veren? Tüm olumsuzluklara rağmen insanı her gün yeniden yola koymaya iten ne? Maddi ve manevi kazanımların olduğu kadar kayıpların da kaçınılmaz olduğu bu dünyada yaşamak ne zaman kıymetli ne zaman manidar olur? İnsan neyle yaşar, neyle tükenir?

Bir meleğin Tanrı tarafından cezalandırılarak yeryüzüne gönderilmesiyle başlayan bu soru dizisi, öyküler ilerledikçe kabarır, dallanır ve okurun kendi iç dünyasına yönelir. Tolstoy insanı kendi vicdanıyla baş başa bırakıyor. Belki de bu yüzden *İnsan Neyle Yaşar?* yalnızca okunan değil her defasında yeniden düşünülen bir eser olarak varlığını sürdürüyor.

Dokuma Bir Yolculuk: İlmek İlmek İşlediğin Tezgâh Sensin

MERYEM NUR AYAR

İlk önce eline aldığın yün çözgü ipi hissederek başlıyorsun. Zihnine renkler doluyor. Hangisine elin gidecek? Hangisi seni sana hatırlatacak? İpler, uzun ve katmanlı bir yolculuğun sesini fısıldıyor. Motifler dans ediyor önünde. Sonra yer edinmek istiyorsun, ben nereye aitim, sorusuna cevap arıyorsun. Bazen tahtadan bazen demirden yapılmış tezgâh artık senin konum bilgin oluyor. Bir ürküyorsun. Çünkü ayna olacak sana tezgâh, sende ne varsa ortaya dökülecek saklamadan açıkça. Senin aslında yapmak isteyip yapamadıklarını gösterecek belki de. Her ilmekle birlikte duyguların dile geliyor. Bazen yaptığını söküyor bazen de nasıl ilerlediğini anlamıyorsun. İşte bu şekilde geçti dokuma serüvenim. Değiştirdi, dönüştürdü. Başka da şansım yoktu. Gözümü kapayamaz, kulağımı sağır edemezdim. Buna izin yoktu dokuma tezgâhının başında. Sayfa sayfa okudu beni. Şimdi o sayfaları ilan vakti.

Bu serüven nereden çıktı peki?

Ben hayatımda arayışta olmayı önemserim ve bunun için hareket hâlinde olurum. Böyle yaşarken beni durduran bu şey, nasıl karşıma çıktı? Harika bir eser ile. 2023 yılında Bulutsu Yayınlarından Selahattin Özpalabıyıklar çevirisiyle Türkçeye kazandırılan *Dünyanın Dokuduğu* eserinden bahsediyorum. Yazarı Katey Howes çizeri Dinara Mirtalipova olan bu eser, yayımlandığı ilk günden beri çocuk edebiyatı içerisinde özel bir yer edindi. Kurgulaştırılmış kurgu dışı kategorisinde yer alan eser, bizi kıtalar arası dokuma yolculuğuna çıkarıyor. Aynı zamanda yüzyıllardır yanı başımızda olan ama farkına varmadığımız dokuma ürünlerini keşfetmemizi de sağlıyor. Elimize değen dokuma ürünler, parmaklarımız arasında yakın mercek altına alınıyor.

Dünyanın Dokuduğu okuruna bir keşif yolculuğu bileti kesiyor. “Dokuma, pek çok görünme biçimiyle belki de dünyanın en yaygın sanat türüdür gerçekten de dokuma ürünleri her yerde bulunabilir.” Farklı yerlerde, farklı köşelerde karşımıza

çıkan dokuma bir içe dönüş sağlıyor. Ayrıca “Hikâyeni tanıyor musun?” sorusuna bir cevap veriyor. İnsan ömrü, dokuma tezgâhından seyrediyor yüzyılları.

“Tezgâhımız, beyaz bir kozadan çıkarılmış ipeğin şarkısını getirir dile. Bir gizli yetenekler hanedanı yaşar ezgisinin içinde,” cümleleri ile başlayan anlatı, İÖ 2500’den öncesine de dayanan ipeği keşfeden Çinli dokumacıların hikâyesiyle başlıyor. Sırasıyla Mısır, Endülüs, Fulani halkı, Özbekistan, Peru, Avrupa’nın birçok bölgesinden ailelerin Amerika kolonilerine göçleri, Kuzey Amerika’nın kuzeybatısında yaşayan Kıyı Saliş halkı ile dokumanın geçmişten günümüze uzanan yolculuğunu şiirsel bir dil ile okumuş ve aynı zamanda izlemiş oluyoruz.

“Hepimiz dünyanın dokuduğu birer duvar halısızız.

İç içe geçmiş yaşam çizgilerimiz hepimiz. Pek çok kaynaktan gelip birbirine dolanmış ipliklerimiz.”

Öyle bir pencere açtı ki bana bu eser, etrafımda dokuma kültürünü yaşayan yaşatan insanların olduğunu fark ettim. Yazarın “Pek çok kaynaktan gelip birbirine dolanmış ipliklerimiz biz” cümlesinin peşine düştüm. Aslında bilinç akışımında tam da dokuma ilmekleri üzerinde gezinirken buldum desem daha açıklayıcı olur.

Ben dokuma ile uğraşan bir ailenin içinde büyümedim. Ama sevgim hep vardı. Kültürel motiflerle çevriliydim her zaman. Annemin Çerkes ve babamın Karadenizli olması iki kültürü de tanıma fırsatı sunmuştu bana. Bu durum belleğimdeki diğer kültüre de açık olmamı gözüm ile gönül bağı kurmamı da sağladı.

Geleneksel el dokuma sanatı hocası Necmiye Yıldırım ile tanışmamla da karşılaştırmalı edebiyat sevgimi başka bir boyuta taşıyarak bir eser üzerinden bir sanat dalına uzanan ağı yakalamak isterken buldum kendimi.

Muş doğumluydu Necmiye Hoca ve sağı solu dokuma yapanlarla doluydu. “Doğanın içinden bir seslenişti dokuma onun çocuk ruhuna. Doğduğu evin kadınları mıydı

sadece tezgâh başında olanlar?” diye düşünmüştüm. Sorduğumda Necmiye hocam, “Dokuma tezgâhının olduğu bir evde büyüdüm. Annem, teyzem dokuma yaparlardı. Dokuma tezgâhımız meşe ağacındandı,” dedi. Çocuk bakış açısı ne kadar derin bir yerde duruyordu. Tezgâhın meşe ağacından oluşu bile bir anlam ifade ediyordu. Bunu bilerek büyüyen bir çocuğun dünyayı seyredişi elbette farklı olacaktır.

Çocuk dediğimize göre hayatlarında oyun da ayrılmaz bir parçaydı. Necmiye Hoca’nın zihninde de dokuma oyunla harmanlanmış bir yerde durmaktaydı. Çocukluk anılarında dokuma ipleri her zaman bir oyun aracı olarak elindeydi ve oyunun birleştirici gücünde dokuma ipleri en büyük eşlikçi. Birçok anı birikmişti zihninde. Oyunların içinden bunların seçmek zor olmaz diye düşünüyorum. En özeli hangisi diye sorduğumda Necmiye Hoca, “Mahallede arkadaşlarla oyun oynardık. Annem oyun esnasında bizi çağırırdı. Annemin yetiştirmesi gereken kilimleri olurdu ve onları dokurdu, bizden de yardım beklerdi. Bir çocuk olarak heyecanla oynadığımız oyunları yarım bırakarak çileleri açıp yumak hâline getirmek ve daha sonra melikler oluşturmak her ne kadar başlangıçta zor gelse de dokuma odasına girdikten sonra renklerin ve yün ipliklerin cazibesine kapılıp onu bir oyuna çevirmeyi de iyi biliyorduk. ‘Arkadaşlar haydi yarışalım kim çok yapacak bakalım’ deyip işe koyulduğumuzu iyi hatırlıyorum. Böylelikle biz oyunumuza annem de dokumak için meliklerine kavuşuyordu herkes dokuma odasından mutlu ayrılıyordu,” diye cevapladı. Çocukluk neşesini dokuma tezgâhında yaşamamış olan biri olarak bu anı beni, nerede olursak olalım hangi dili konuşursak konuşalım çocuk kalbinin tek olduğunu ve oyun ile el ele döndüğümüzü gösteriyor.

Motiflerin dilini öğrenmek, büyüyen bir genç için kendi yolunu bulmada aydınlatıcı etkiye sahip midir? Tezgâhın sana sunduğu alan seni genişleten bir yerde mi durur,

yoksa sana biçilen bir kaftan mıdır? Bu insan olma yolculuğunda bir cilve belki de. Dokuma tezgâhı başında olmak sana bunu en renkli şekilde sunuyor. “Senin içindeki renklerin, motiflerde nasıl birleşir ve ortaya çıkan eser seni ne kadar tanımlar?” sorusunun cevabını almak bir hayat da sürebilir, birinin istediği üzerine dokuduğun sadece bir halı ile de. Peki Necmiye Hoca kendine ait bir tezgâhı olmasını hayal etmemiş miydi? Annesinin tezgâhında dokumalarını yapan Necmiye Hocam şöyle diyordu, “Evet annemin tezgâhını kullanıyordum. Kendime ait bir tezgâh hayalim olmadı hiç. Çünkü her yeri dokuma tezgâhı olan bir eve doğmuştum. Ama şu anki yaşımda evimde annemin döneminden kalma eski bir tezgâhım var. Bundan sonrası için hayalimde daha büyük, daha kolay kullanabileceğim bir tezgâhım olmasını istiyorum.”

Bir yolculuktur dokuma, dedim. Necmiye Hoca annesinin dokuma tezgâhının başında söylediği türkülerle, naatlarla, ilahilerle yad ediyor şimdi eski günleri. Emek ve sabır kavramlarını da çok andığımız bu yolculuk, sonunda en güzel kutlamayı beraberinde getiriyor. Bu üreten elin kutlaması. Kalpten ele uzanan ilmeklerin dansı âdeta halı. Dokuma törenlerini de dinledim Necmiye Hocam’dan. Belki de en çok dikkatimi çeken taraf bu oldu. “Kendi öğrencilik yıllarımda yıl sonunda bir tören ve eğlence yapılırdı bu benim çok hoşuma gitmişti. Ben de bunu öğrencilerime gelenek hâline getirdim şimdi. Çünkü dokuma bir sabır işi bu emeği göstermesi adına tezgâhları balonlara süsler, en güzel kıyafetlerimizi giyer, ikramlıklar hazırlar ve tezgâhın önünde fotoğraflar çekinirdik. Sonra dokunan ürün törenle tezgâhtan kesilirdi.” Çerçeve yerini alan halı bitirme töreni fotoğrafları, günümüzde çocukların en aşına oldukları etkinlik diyebiliriz. Ama kutlaması yapılan bu sefer kadim tarihin bir ürünü, taklit ya da öz olandan kopuş değil.

Modern dünyanın çizdiği sınırlar insanı tek tip olmaya zorlarken aynı zamanda yeniye adapte olurken köklerinden ayrılmanı da dayatıyor. Bugünde yaşıyorsan sadece bugüne hatta bununla yetinmeyip geleceğe ait olmalısın söylemini, ürettikleriyle tüketim üzerinden insana normalleştirerek sunuyor. Ama ben öyle bir öğretmen tanıdım ki tekstil mühendisi iken sınıf öğretmenliği eğitimi olarak artık çocuklarla çalışmaya başlayan biri. Neval Can. Neval’in çocukluğuna kadar uzanan dokuma kültürüne aitliği, şimdi hayat yolculuğunda önemini kaybetmeden

kimliğinin bir personası olarak devam ediyor. Neval’in mesleki olarak da ipliğin dokumanın içerisinde olmasından dokuma kültürü çok daha öncelere dayanıyor. Dokuma tezgâhını bilerek görerek büyümüş biri. Daha çok çocuk perspektifinden ele aldığım dokuma kültürünü Neval’in yetişkin dünyasına yansımaları merak ettiğim için ona, “Çocukluğunuzdaki dokuma, şimdi size hangi pencereden bakıyor? Hayat yolculuğunuzda nerede duruyor?” diye sordum.

“Dokuma kültürüyle tanışmam, üniversitede tekstil mühendisliği eğitimi ve staj yaptığım fabrikalarda gerçekleşti. İpliklerin yan yana gelip desenler oluşturmasına tanık olmak bana yalnızca bir üretim tekniğini değil, hayatın işleyişini de öğretti. Tek başına hassas görünen iplikler, bir araya geldiklerinde güçlü bir bütün hâline geliyor. Bugün eğitimci kimliğimle dokumaya baktığımda, her bireyin kendi rengini koruyarak bir arada daha anlamlı bir bütün oluşturduğunu görüyorum. Benim için dokuma, yalnızca bir teknik değil; varoluşu, bir arada yaşamayı ve emeğin sabırla işlenmesini temsil eden bir pencere.”

Çizimleri ile görsel zenginlik sunan *Dünyanın Dokuduğu* eseri, kültürel aktarım bağlamında bakmamıza yardımcı oluyor. Eğer bir eğitimciyseniz çocuklara dokumayı okul sıralarına nasıl taşırsınız? Sadece mesleki olarak bakmayalım. Bir insan olarak geleneği sürdürmek adına başta kendinize sonra sevdiklerinize neler yapabiliriz? Bu soruların önemi hissetmek için illaki geçmişe özlem duymak ya da dejenere olan topluma üzülme mi gerekir? Eğer bu soruların peşine düştüyseniz karşınıza da aynı soruların cevaplarını bulmak için çabalayan ya da yaptıklarıyla aslında bu sorulara cevap olan insanlar çıkıyor. Benim için de Neval öyleydi ve zihnimde beliren “Kültürel aktarım bağlamında bakarsak eğer bir eğitimci olarak çocuk için dokuma okul sıralarına nasıl taşınmalıdır?” soruma, deneyim sahibi bir öğretmen olarak şu şekilde cevapladı: “Tekstil mühendisliğine geçmişim bana dokumanın yalnızca bir zanaat değil, aynı zamanda bir düşünme biçimi olduğunu öğretti. Çocukların sınıfta yaptığı dokuma çalışmaları kültürel aktarımın bir aracı olabilir; kendi kimliklerini tanıırken farklı kültürlerle saygı duymayı öğrenirler. Dokuma aynı zamanda disiplinler arası bir köprü kurar: iplikleri sayarken matematik, renkleri seçerken sanat, desenleri oluştururken estetik duyarlılık gelişir. Küçük çerçevelerle

dokuma yapan çocuk sabrı, dikkati ve bir işi bitirmenin verdiği tatmini öğrenir. Bu yüzden dokuma, sadece el becerisi değil; karakter gelişimi ve aidiyet duygusu için de güçlü bir yöntemdir.”

Bir görme biçimi olarak ele aldığımızda dokumada kullanılan motifler bilinçli bir şekle bürünüyor. Her motifin hikâyesi ayrı bir odayı dolduruyor zihnimde. Dünyadaki her şeyin bir manası olduğuna inanan biri olarak ardına düştüklerimde, neyin izini bulacağım acaba sorusu beni heyecanlandırıyor. Neval de öğrencilerini karakterlerine göre birer motife benzetse, hangi karakter ne motifi olurdu? Neval bu soruma çok samimi bir şekilde cevabını verdi. “Her öğrencim bana farklı bir motif gibi görünüyor. Kimi keskin çizgilerle belirgin, kimi daha yuvarlak hatlarla yumuşak. Bazıları canlı çiçek motifleri gibi sınıfa neşe ve hareket katıyor. Bazıları geometrik desenler gibi daha sakin, düzenli ama sınıfın bütünlüğü için vazgeçilmez. Kimi öğrencilerim hayat dolu, güneş motifini hatırlatıyor ve ışıklarıyla çevresindekileri ısıtıyor. Kimileriye daha içe dönük, ince detaylı su yolu motifleri gibi derinlik kazandırıyor. Ama motiflerin en önemli özelliği, tek başlarına çok şey ifade etseler de yan yana geldiklerinde bütünü oluşturmalarıdır. Benim için öğrencilerim de öyle. Her biri kendi kişiliğiyle eşsiz, ama hepsi bir araya geldiğinde sınıfım da bir dokuma gibi bütünleşiyor. Kısacası bu farklılıkların hepsi bir araya gelince sınıfımda zengin görsel bir bütünlük oluşuyor.”

Bir eserle çıktığım serüvenin açtığı kapılar sadece bununla sınırlı kalmayacaktır. Yaşarken gördüklerimiz, göremediklerimize oranla bir avuç ağırlık sadece. Ziline bastığımız kapının ardını merak etmek insanlığımızı diri tutarken, resimli kitapların yazıyı görselle bütünleştirip sanat eseri olarak bize sunuşu da okurluğumuza verilen en büyük armağandır. İki kapak arası armağanlarımızın niceliği tartışmasız her zaman önemini koruyacaktır.

DİLARA BOĞA

Soba

Jale elindeki kahvenin sıcaklığına rağmen pencere kenarında üşümeye başlamıştı. Kendini köşedeki sobanın yanındaki koltuğa doğru yürürken buldu. Alevlerin sobayla beraber Jale'ye ulaştırdığı sıcaklıkla biraz daha az üşüse de Jale'nin kalbi bugün pek de ısınmıyordu. Dışarıda ılık bir rüzgâr kendi hâlinde dolansa da içeridekiler çoktan havanın soğuk olduğuna ikna olmuşlardı. Aile havaları genelde soğuk olurdu zaten, belki de bu yüzden kimse yadırgamıyordu hissettikleri bu ayazı, ne annesi ne de kardeşi. Jale hariç. O uzaklara dalmıştı fakat bu ayazın havanın soğuk olmasından dolayı kaynaklanmadığına çoktan emindi. Sanki odanın duvarlarında evrenin sırları yazılıymışçasına gözlerini hem dalgın hem de itinayla gezdirirken aniden annesinin sesini duymasıyla irkildi: “Üstüne hırkanı giysene Jale, havalalar soğuk artık! Sobanın başında oturmana güvenme, yine de üşütürsün bak! Bu havalalar pek yaramazdır, güven olmaz.” Jale gözlerini yavaşça annesine çevirip onu duyduğunu herhangi bir cümle kurmadan anlatmakla yetinmek istiyordu. Öyle de yaptı ve elbette bu annesini pek de memnun etmişe benzemiyordu. Sen akşama kadar Jale'yi görmeyi bekle o ise bir cümleyi bile annesinden sakınsın. Annesinin bu anlara verdiği anlamın pek de şaşılacak yanı yoktu. Varlığını hissedebildiği nefes aldığı için hayata borçlu hissetmediği nadir saniyelerdi Jale'ye verdiği öğütler. Jale elbette bir kız olarak hayata temkinli yaklaşmalıydı yoksa akli havalarda olan kızlara ne olduğunu tüm kasaba görmüştü.

Güneşin yüzeyindeki patlamaların zaferi gibi dans ediyordu sobanın ateşi. Öyle ki Jale'nin gözleri duvarlardan alevlere kaymıştı. Havanın daha sıcak olduğunu hisseder gibiydi ama bu sadece odanın derecesine bağlı olan havaydı. Endişelerini pek belli etmese de biliyordu bir şeylerin pek de yolunda gitmediğini. Bazı günler bunu yok sayıp annesi ne derse onu yapıyordu, seviyordu annesinin isteklerini kendi isteklerinin önüne koyduğu o anları. Çünkü sadece koyarmış gibi yapıyordu, sadece o anlık, sadece annesine biraz huzur verebilmek için. Zaten gerçekten ne düşündüğünü söylese annesi aniden Jale isimli bir kızı yokmuşçasına hayatından yok olup giderdi. O yüzden Jale temkinliydi. Hem temkinli olması annesinin onayladığı bir şeydi.

Odunlardan birisi sobanın içinde aniden yer değiştirmiş olacak ki Jale ve annesi sanki bir film sahnesi kesilirmişçesine çıkan o sesle irkildi. Aynı anın içinde yarattıkları sahneden haberleri varmış gibi rollerini çok iyi oynuyorlardı. Roller: En çok canı yanan ve ilgiye en çok ihtiyacı olduğunu düşünen anne, ve annesinin acısının yüküyle kendi iç sesini bulmaya çalışan kız. Film ilerliyor ve yeni karakterlerden birisinin odaya girmesiyle kamera açısı değişiyordu. Jale'nin gözleri babasının elindeki gazeteyle beraber içeri yürümesini izlemeye başladı. Duvarları izlemek bu anın benzerlerini çok defa izlemiş olan Jale'ye daha ilginç gelmesinden belki gözlerini tekrar evrenin sırlarını bulabilme ihtimaline çevirdi.

Annesinin sesi sanki sobadan islenmişçesine fısıldar hâlde Jale'nin babasına dönerek “Dünün gazetesi o, yenisi oturma odasında. Ver de elindeki sobada yakıyım da bir işe yarasın.” dedi. Jale'nin babası onu duyduğunu herhangi bir cümle kurmadan anlatmakla yetinmek istiyordu. Sadece kaşlarını çatmakla yetindi. Jale'nin annesiye çoktan yan odadaki bugünün gazetesini getirmiş ateşkes için uzatıyordu 12 yıllık eşine. Jale'nin babası eski gazeteyi vermek yerine koltuğun üzerine fırlatarak yeni gazeteyi, yani tezkeresini Jale'nin annesinin elinden kapıverdi ve odadan çıktı. Hatta evden çıkıyordu, ayakkabılarını acele ile giyerken “Salimlerle kahvede buluşacağım, geç gelirim.” diye seslendi. Son kelimenin ağırlığından olsa gerek Jale'nin annesi aniden ayakta duramayıp koltuğa kendini bırakıverdi. Gelir miydi gerçekten, geç de gelse gerçekten ona gelebilir miydi? Savaş alanına.

Jale olanlara sanki filmin bu sahnesine yanlışlıkla eklenmiş bir figüranmışçasına tanıklık ediyor ve orada olmaması gerektiğini çok iyi biliyordu. Neyse ki hava soğukken evde sobaya yakın olabiliyordu, en fazla da ona yakın olabiliyordu zaten. Annesinin istediklerine itaat edilmediğinde gelen hüznüyle karışık yok sayılmışlığı odayı daha da doldururken Jale bu sefer temkinli olamadı. Kendisini annesini teselli etmek için güçlü hissedemediğini kabul etmek istemese de yüzüne gelen ani yağmurlu hava onun bu inkârını yolda bırakmıştı. Jale'nin yüzündeki yağmurun ilk damlalarını sonunda gören annesinin yüzü endişedense öfkeyle kaplanmıştı. Genelde anne ve babaların yüzleri zaten pek de farklı

hava koşullarına uygun davranamazlardı, yağmur yağdığında yağmurda beraber ıslanmak yerine genelde fırtınalı havayla karşılık verirlerdi. Öyle de oldu. Jale'nin annesi “Üstüne hırkanı giy demiştim sana. Duysan bile cevap vermiyorsun bilirim ben senin mendeburluklarını. Bu devirde zaten anne babaya saygı kalmadı! Git içeri odana bul şu hırkanı!” dedi. Jale ise yağmurlu havadan fırtınaya teslim olup uygun gök gürültüsünü de sesine yerleştirmişti: “Babam odada varmışçasına sanki onun adına konuşma anne, saygı gösteriyorum işte asıl sen saygını yitirmişsin, önce kendine sonra da hayata!”

Jale'nin annesi biraz önce dünün gazetesini sobaya atmak için kullandığı soba maşasıyla bu sefer de bugünün gazetesini yakıyordu belli ki Jale'nin bacağına o kızgın ilk ve tek şimşegini vurdu. Biraz önceden beri gözyaşlarına boğulmuş olan Jale bu sefer ağlamayı durdurdu. Ağlarken aldığı bu darbe ona en zayıf anında en sevdiğinden geldiği için anılarında kalmasına izin veremezdi, bu anı var olmanın gücünü kaybetmeli ve anılarına daha yerleşmeden kapıdan çıkıp gitmeliydi. Jale'de kalmadığı sürece istediği yere gidebilirdi; mesela belki babası gibi bu anı da Salimlerle kahvede buluşmaya giderdi. İzin veremezdi bu acının kalmasına. Acıyı hissetmediğini düşünerek o acının gittiğine emin oldu. Ta ki yağmurlu bir sonbahar akşamında sobanın başındaki o kahveye kadar.

Jale elindeki kahvenin sıcaklığına rağmen pencere kenarında üşümeye başlamıştı. Kenan'ın henüz geleceği yoktu, o sebeple restorandaki bu güzel yağmur manzaralı o masayı bırakıp kendini köşedeki sobanın yanındaki koltuğa doğru yürürken buldu. Alevlerin sobayla beraber Jale'ye ulaştırdığı sıcaklık sayesinde biraz daha az üşüse de Jale'nin kalbi bugün pek de ısınmıyordu. Sonunda Kenan'ı gördü yanında Jale'yi tanıştırmak istediği en yakın arkadaşını da vardı. Jale aniden hatırladı, doğru ya zaten Kenan buluşmayı bu nedenle istemişti. Ve sonra hemen elini uzatıp merhabalaşmak üzereyken Kenan'ın yakın arkadaşının da ismini hatırladı. “Salim”. Ve o an anladı, acısı sadece Salimlerle buluşmaya gittiği onca yılın ardından bu sefer Jale'de kalmaya gelmişti.

AYÇA ÖRER

Katibe

Gözlerini ufka dikerek biraz sonra söyleyeceği çok önemli şeyin şehvetiyle bir an ürperdi:

“İnsan diyorum. İnsan! İnsan eğer pek zor olan kendini bilmek mertebesine erişirse toplumsal menfaatlerinin de gereğini yerine getirebilecektir.”

Ağızına yeni bir akide şekeri atmışçasına zevklendi. Durakladı.

“Yazdın mı?”, dedi.

Bana dikte ettirmekten duyduğu haz iki türlüydü. Hem ortaya bu büyüklükte bir eser koymanın tatlılığı, hem de yalnızca düşünerek, kendini yormaksızın bu işi başarmış olmanın konforu.

Ona yumuşak bir yastığa sarılmışım gibi gülümsedim. Söylediklerinin bu kadar aptal bir kâtibenin elinde bir şahesere dönüşmesinden mesut devam etti:

“Toplumsal menfaat, kitlelerce anlaşılabilir bir şey olamaz. Evvela, bunun ancak düşünmek ve yorulmak zahmetine katlananlarca keşfedilen kıymetli bir bilgi olduğunu kabul etmek gerekir. Böylece, herkes arsız bir histeriyle, ‘biz de toplumsal haklarımız konusunda söz sahibi olmak istiyoruz’ demek cüretini gösteremez.”

Bu kez sormasına izin vermeksizin başımı kaldırıp gülümsedim. Her şeyin yolunda olduğuna duyduğu güvenle saat gibi sağa sola sallanmayı bırakıp kendini koltuğun derin kollarına attı. Bugünlük işimiz bitmişti.

***

Tatsız bir ilişkimiz vardı.

Sabahları muhakkak yediyi çeyrek geçe kapısını çalmış olurdum. Bu özel tembihiydi. Nedenini, niçinini sormak hiç aklıma gelmemişti ve belli ki meraklılığım aslında alacağım cevabın parlak olmayacağını bilmemden kaynaklanıyordu.

Bir keresinde, saat 07.07’de kapısını çaldım. Dışarıda şiddetli bir fırtına, şedit bir soğuk vardı. Kapıyı 07.15’e kadar açmamış, aradan geçen o altı dakika bana bir zatürreye mal olmuştu.

Üstelik üstüm başım sırlıklam hâlde kapısındaki beni, gözlerini yormaya üşenircesine süzüp, elinin tersiyle havayı tokatlayarak, “Seni bu halde içeri alamam, üzerindeki soğuk kokusu dikkatimi dağıtıyor” demişti.

O ve ertesi dokuz gün işe gitmedim.

Her sabah saat 07.16’da evimden arayıp, sıhhatimi ve o gün işe gelmemek için nasıl bir bahane bulduğumu sordu. Ona yalnızca “Hastayım” demek yetmez, bir hastalığın insanın işiyle arasına girebileceğine ikna da etmek gerekirdi. İş bıraktığımı ve bir daha oraya dönmeyi düşünmediğimi söyledim.

Bu cevap karşısında dehşete kapıldı.

Annesi, onu 4 yaşında emzirmeyi bıraktığından beridir kimse onu reddetmemişti. Ertesi gün, 07.16’da arayıp, isterse o güne mahsus bir kerecik saat 08.00’de işbaşı yapabileceğimi müjdeledi. Telefonu suratına kapattım.

Bir ertesi gün, 07.16’da arayıp istersem, o andan itibaren telefonla çalışabileceğimi, bunu aslında pek tercih etmediğini ama

benim kadar işine sadık bir çalışan için istisnaların hediye sayılacağını söyledi. Telefonu bu sefer teşekkür edip kapattım.

Artık işe gitmediğim dördüncü günü, saat 07.16’da telefonum çalmayınca, bu uzun kurlaşmanın son bulduğunu düşünüp uyumuştum ki, saat 09.00’da gelen kadife çiçekleri aslında bu fikrimde ne kadar yanıldığımı gösterdi.

Kadife çiçekleri elime geçer geçmez telefon çaldı. -Kim demiş dünyada tesadüfler olur diye?-

Telefonun ucunda bir ses yoktu ama bu sessizlikte bile o gevrek gülüşün kokusunu alıyordum. Çok büyük iş başarmış oğlan çocuklarının övgü bekleyen sessizliğiydi bu. Evet, dedim. Kartaca Seferi’ndeki Sezar’a kasabalılar “Evet” deyince ne hissederse, onu hissettim dedi sonrasında.

Bu kadar jestin karşılıksız kalması yüzünden paniklemiş, ne yapacağını bilmez hâle gelmiş, tek yolu tehdit etmekte bulmuştu. “Bana bakın” dedi, “gelmezseniz, korkarım artık bu ülke sınırlarında size iş verecek tek bir yazar bile bulamayacaksınız.”

Bu doğruydı. Gerçekten ekmeğin bu yavaşkların ağızında olduğu günlerdeydik. Yine de bu tehdit yüzünden geri dönmenin bitimsiz bir işkence seansına gönüllü adım atmak olduğunu bildiğimden, son bir kez şansımı denedim: “Dönmeyi düşünmüyorum.”

İşte o zaman beklenmedik bir şey oldu. Ağlamaya başladı. Telefonun ucundan salyalar gelip benim çenemden akınca, “Tamam” dedim, “iki gün sonrageliyorum.”

Ve ekledim: “Saat tam sekizde.”

Bu meydan muharebesinden beridir, aramıza derin bir mesafe ve saygı girmişti. Bir şey dikte ettirirken duruyor, yalancı bir edayla, “Sizce de burası böyle daha iyi olmadı mı?” diye soruyordu. Koskocaman gülümsüyordum.

“Sizi” diyordu, “seviyor gibiyim. İçten, faydasız ama sahici bir şeyler buluyorum aslında.”

Beni şeker kamışına indirgeyen bu sözlerini hiç ciddiye almadım. Üzerinde 10 yıldır çıkarılmamış gibi duran robdöşambırı, ara ara elleriyle karıştırdığı yağlı saçları, gözlerinin çizgilerine dolan çapaklar ve her gün iki kez yıkansa ancak çıkarmış gibi görünen kesif koku. Beni ondan ancak tiksindiriyordu.

Yine de aramızdaki sınıf farkından kendini ait olduğu zümre içinde ne kadar da erişilmez bulduğunu bilmiyor değildim. Üstelik yerimdeki birçok kız, bunun gibileri daha şık daktilolara kavuşmak için kullanmış, çoktan kendi işyerlerine kavuşmuştu. Yine de o saçların arasında dolaşan eller bana ulaşmasın diye her şeyimi feda edebilirdim.

Onu benim ona olan hislerimi tam olarak kestirememek kaygılandırırsa da, kitabının ortaya koyacağı şöhret yanında bu yazdan kalmış bir sersem sinek kadardı.

Günler günleri geceler geceleri kovaladı. Beş yüzüncü sayfaya geldik.

***

O gün her zamankinden dalgın, her zamankinden sersemdi. Ne olduğunu

nasıl olduğunu anlayamadığı bir dertten muzdarip sürekli volta atıyor, bu voltaları sadece parmak şıkırtıları bölüyordu.

Ben, her zaman yaptığım gibi onu izlemekle ve ağızından çıkacak kelimeleri yakalamakla meşguldüm.

Bir hamle yaptı:

“Kadınlar... (Burada durdu.)

...Kadınlar kendilerine verilen vazifeleri anlamak konusunda erkekler kadar akıllı değiller. Bu bir muhakeme yoksunluğundan ziyade, henüz adı konulamamış bir isyan duygusunun ruhlarını kabz etmesinden kaynaklanan bir araz. Tedavisi mümkün ve fakat güç. Bir kadını zapturapt altına almanın yolu onu önce güzellikle ziynetlendirmekten, yok şayet öyle olmazsa, sürekli başının üzerinde elinizi tutmanızdan geçiyor. Bir kadın başının üzerinde bir el hissettiği vakit, o elin iktidarı karşısında söyleyecek söz bulamayacak, âdeta bir devenin oturmaya karşı koyamaması gibi yavaşça olduğu yere çökecektir. İşte o an, sizin zafer anınız. Lütfen bu size bir kere bahşedilen saadeti sonsuz sanmayın ve o eğdiğiniz başı bir kementle sıkıca bağlamayı ihmal etmeyin.”

Son kelimeleri yazarken birden başımda dikildiğini ve elini hemen üzerinde tuttuğunu anladım. Ne yaptığımı daha iyi görmek için hafifçe eğilince, el birden hareketlendi ve saçlarımın üzerinde bir kerpeten gibi kapandı.

Göz açıp kapayınca kadar gerçekleşen bu anın sersemliğini hızla attım üzerimden. Başımın üzerindeki eli havadaki boşluğu yoklayarak kavradım, kendime çektim ve ısırıldım.

Her şey o kadar ani olmuştu ki, ağızımdaki demir tadının kandan geldiğini, onun kendini bir bok böceği gibi yere fırlattığını, odayı inlemelerinin doldurduğunu anlamam zaman aldı.

Dizdiğim müsveddeleri ve çantamı kaptığım gibi kendimi dışarı attım.

Bir taraftan ceketimi çekiştiriyor, bir taraftan öfkeyle karışık hâlde hangi yöne gideceğimi kestirmeye çalışıyordum.

Kendini toparlar toparlamaz pencereye çıkmış kanayan eliyle havayı kırmızıya boyarken bir yandan: “Hırsız hırsız, müsveddelerimi çaldı yakalayın şunu” diye bağıriyordu.

Başımı hiddetle göğe çevirince galiba bakışımın okundan kaçınmak için içeriye kaçtı.

Her şey o kadar ani olmuştu ki elini niye ısırıldım, müsveddeleri niye aldım, niye sokakta böyle deliler gibi koşuyordum hiç anlamadım.

Eve geldiğimde bütün bu soruları çoktan unutmuş, sanki her biri beni gözleyen bakışları atlatmış gibi bir soluk aldım.

Kapıyı hemen üç kere kilitledim.

Telefonumuz susmuyordu. Bir nefes alr almaz gidip fişini çektim.

***

Anneannem elinde terleyen bir bardak vişne suyuyla başımda dikildiğinde başımı kaldırdım. Bir saniye durdu durmadı, koltuğa yönelip seslendi:

“Gel de anlat bakalım, ne yaptın o bitli

uyuza?”

Anneannem eski yazıcılardan. Onun zamanında bizim daktiloların atası bile yoktu. İnci bir yazıyla tane tane aldıkları notları iki üç sefer temize çeker, çuvaldız iğneleriyle dikip ciltlerlerdi.

Olan biteni bir solukta anlattım. Anneannem kah anlayan, kah onaylayan, kah hayıflanarak hareketlerle bana katıldı. Konuşmam bitince, “Al bu müsvetleri, işinin başına dön” dedi.

Anlamaz gözlerle baktım. Artık oraya gitmemin imkanı olmadığını dilim döndüğünce anlatıyor, aslında beni oraya göndermesin diye neredeyse yalvarıyordum. Anneannem yüzüme uzun uzun bakıp, bana yine hak verip, tekrarladı, “Bugün git demedim a, yarın git tabii.”

Onunla itişmekten sıkılınca kısaca “Gitmeyeceğim” dedim.

Bu sefer o ana kadarki bütün anlayışını bir kenara bırakıp içimi delip geçen gözlerini üzerime dikti: “Sana seçeneğin olduğunu kim söyledi?”

Fakir değildik, en azından her gün evde tenceremiz kaynıyordu. Sonra kahveyi şekerle içen insanlardandık. Ayda en az bir kere sokakta dondurma yer, iki ayda bir de pastaneye giderdik. Benim o meymenetsiz yanında çalışmama neden olacak ne gibi bir zorunluluğum olabilirdi ki?

Tane tane anlattı:

“Yazıcılar yaptıkları işi terk etmez. Edemez. İlle yazılı olacak değil ya, biz yaptığımız işin son noktasını koymadan işini bırakamayan insanlarız.”

“Ne olacak, hiç mi bırakan olmamış” diyesi oldum. Anneannem yürek yürek kabardı:

“Erkekler söyler, kadınlar yazar. Bu düzeni beğenmeyen, kırmaya bozmaya çalışan şehrin dışının dışına sürülür. Artık orada da hangi it hangi uğursuz bilmem. Zaten senin bunları düşünmene gerek yok. Yarın işe dönüyorsun.”

Ertesi gün sekizde işteydim.

***

İlk günler çok zor geçti. Beni sandalyeye bağlamış, ağzımı bantla kapatmıştı. Burnumdan düzgün nefes alamadığım için arada kızarıyor, o zamanlarda yardımcıının bandı esnetmesiyle biraz nefes alıp, yeniden çalışmaya dönüyordum.

Esere mi bana mı kestiremediğim büyük bir öfkeyle söylüyor söylüyordu:

“Bir kadının başını ezmek kolay mı sandınız? Elbette değil. Tatlı sözleri, gerektiğinde size karşı en kuvvetli silaha dönüşecek dişilikleri, gerektiğinde keder topu olarak attıkları gözyaşları... Sizi güçsüz bırakır. Hayır. Unutmayın ki, bir toplumda erkek, önce erkektir. Kadınlara karşı da topluma karşı da erkek. Yani erk. O hâlde erkinizi koruyun, sizi cazibesizle zapturap altına almak gayretindeki kadınları bertaraf edin ve hayatınızın, toplumun devamını sağlayın. Kadının özgüvenini yıktıktan sonrası kolay, elinizde âdeta tırnaksız bir kedi gibi duran bu varlığı sevin, size karşı müşfik olmasına izin verin. Onunla nesliniz yürüsün. O sizin kimi zaman bakmaya bile tenezzül etmediğiniz işlerinizin bekçisi olsun. Bunu yapamayan erkek de en az bir kadın kadar kişilsiz bırakılmalıdır. Eliminasyon budur, eliminasyon gereklidir.”

Arada durduğunda nasıl hırsla nefes aldığını duyuyordum:

“Bir alışkanlığı değiştirmek kaldıraçla

yük kaldırmaya benzer. Önce bireylerin alışkanlıklarını değiştirmeye başlamalısınız. Düzenli bir toplum mu istiyorsunuz? O hâlde gece yatmayan kim var? Kim uykunun doğal saatlerinin dışına çıkıyor? Sabah kalkmayı anlamsız bulan kim? Bunları yok etmelisiniz. Aynı zamanda yatan, aynı zamanda kalkan, aynı hevesle işine sarılan ve aynı çalışkanlıkla molalardan uzak duran bireyler sayesinde toplum yekvücut olur, bir oturur bir kalkar. Stadyumları dolduran genç bedenlerin dalgalanması gibi eşsiz görüntüye kavuşursunuz. O ahenk, ne güzel bir ahenktir...”

Kollarım sandalyeye bağlı, ellerime tanınan özgürlükle yazıyordum. Ellerimin yazdıklarına gözlerim inanamıyordu. Bu adamın fikirleri düpedüz sapıkçaydı. İnsanlar onu okuyor, paylaşıyor, yollarda önünü kesiyor, çocukları doğunca ona getirip ona benzesin diye dua ediyorlardı. Bu, bir kadını ancak zorla tutabilen adama.

“Bir birey nedir ki? Hayatta tek gayesi yemek yemek, uyumak, sevişmek, boşaltım sistemini düşünmek olan bir birey? Bireyler tekil mikroplardır. Toplumda ne kadar çok birey olursa o kadar çok ur olur. O urların iyileşmesini beklemek anlamsızdır. Kesseniz, cerahatlerini akıtır, yine toplumu ifsat ederler. Bireylerini öne çıkaran bir toplum komaya girmiş toplumdur. İnsanlara teker teker bir anlam etmediklerini, ancak yanlarındakiyle bir bütün olduklarını sürekli ve daima hatırlatmalıyız. İdarecinin asli görevi de zaten budur. İdareci bir birey olarak değil, birbirine çakılı insanların en tepesindeki insan olarak altındakilere emreder: ‘Toplanın.’ O emirle birleşen yığınlar hep daha ileri gitmek gayesini güder.”

Günler günler günlerce sürdü bu.

***

Son noktayı koymak üzereydik. Geçen aylar içinde bana biraz güvenmiş, ağzımdaki bandı kaldırmıştı. Yine de yüzüme bile bakmıyordu:

“Kolay değil, bu her hücrenizle hissedeceğiniz şiddette bir kavga. Büyük acılar çekecek, ömrünüzün boşa geçtiğini düşünecek, çamurlu zirvelere tırmanmak gayretiyle koşacak, yine de neticede elinize geçen bir hayal olduğu gerçeğiyle yüzleşeceksiniz. O güzel günlerin gelecek nesillere kaldığı hissiyle kahrolacaksınız. Çocuklarınız gözünüze birer düşman görünecek. Bu kahrınızın üzerinde keyif çatsın diye büyüttüğünüz yavruları kimi zaman boğmak hissine kapılacaksınız. Kimi zaman yoksulluk elinde telef olan ciğerleriniz, kimi zaman soğğun yırttığı elleriniz canınızı acıtacak. Sofranızdaki tek zeytini kıskanacak, çekirdeğini emeceksiniz. Bütün bu felaket, sizin için...”

Hayatınızı bir hiç uğruna yaşadığınızı fikrinden kurtulun. Siz hem kendinizin hem de torunlarınızın hayatını kurtaran öncü nesillersiniz. Sonra gelenler isminizi yüceltecek, adınıza şarkılar söyleyecek, en güzel günlerinde en tatlı kıyafetleriyle sizi anacak, tatlı çöreklerini yediğiniz kupkuru peksimetleri hatırlayarak hüznü kemirecekler. Sizse, yine o peksimetleri dünyanın en güzel şeyini dişliyormuşcasına yiyin. Belki dünyevi değil ama uhrevi bir haz alacaksınız. Kendini istemsizce feda edecek cesarete sahip olan bir kuşağın evladı olmak hazzı. Hepiniz hepimiz hepimiz bir çivi, bir vida, bir pul, bir dişli gibi bir makinenin

olmazsa olmaz parçalarısınız. Akıllı erkekler, itaatkar kadınlar, tatlı çocuklar, uysal hayvanlar, pırnaklı çiçekler, coşkulu denizler, düzenli sokaklar... Hepinize selam olsun.”

Derin bir nefes alarak koltuğa yığıldı. Aylar belki de yıllardır ondan bu eseri bekleyenlere bekleneni vermiş olmanın rahatlığı üzerine çökmüştü. Bir daktilo için en güzel an bu andır. Artık muhatap olduğunuz pislikle muhatap olmak zorunda değilsinizdir. Kendinizle başbaşa kalacağınız günler gelmiştir.

Buna karşın geçmişimiz, benden bu rahatlığı esirgiyordu. Bu kadar büyük bir eserle beni başbaşa bırakır mıydı? Bu evden gitmeme izin verir miydi? Bunları bilmiyordum.

Kollarımı çözdüler. Her akşam bütün gün bağlı hâlde yazı yazmaktan bileklerime kan oturuyordu. Günler boyunca devam eden bu hâl yüzünden artık şişen ve yaralar açılan zavallı kollar. Onları bu hâlde itaat bilmezliğim getirmişti.

Bana hitap etmeksizin, “Buyursun gitsin. Biz ona eseri telif etmek koşullarını bildiririz” dedi.

***

Evde oturmak o kadar iyi gelmişti ki. Sulara salınmış gibiydim. Ne dışarı çıkıyor, ne kimseyle konuşuyordum. Anneannemle içtiğimiz kahveleri saymazsak, konuşmuyordum bile. Onunla geçirdiğim günler hayatımın en büyük ızdırabı olmuştu.

Bir yanda bu işin bitmediği gerçeği vardı. Her an kapımın çalınmasını, alıp götürülmeyi bekliyordum. İsyankar daktiloların başına neler gelmez ki?

Anneannem bu ihtimali düşünmemeye çalışarak hızlı hızlı çorbalar karıştırıyordu. Birbirimizin hayattaki tek dayanağıydık. Annem de daktiloydu ve ünü hala yaşıyordu. Öyle çalışkan öyle çalışkandı ki, daktilosunun başında öldü. Aslında hastaydı ve işe gitmese olurdu ama o kadar disiplinliydi ki, canı pahasına gitmiş, en son ağzının kenarından kan sızınca öldüğü anlaşılmıştı. “Öldüğünde bile parmakları yazmaya çalışıyordu”, dediler.

Daktilo olabilmek için, ailenizde de daktilo olması büyük avantajdır. Parmaklarınızın uzunluğu, sesinizin azlığı, yüzünüze bakılabilir olması da öyle. Benim hem parmaklarım uzundu hem mümkün mertebe konuşmazdım, hem de -niye yalan söyleyeyim?- güzeldim pek tabii.

Bu adama gelene kadar yaptığım işlerde sorun da çıkmamıştı. Hayvan Anatomisi, Ağaç Budama Sözlüğü, Kan Gruplarının Tasnifinde Mizacın Rolü, Toplumsal Müdahalede Şiddetin Önemi kitaplarını dizmiştim.

Yalnız garip bir huyum vardı. Bunu kimse bilmiyordu. Bazı şeyleri yazmak istemiyordum. Yani duyduğum gibi yazmak.

O yüzden bana dikte ettirilen eserlere küçük notlar eklemek âdetimdi. Mesela bir koyunun bacağına nasıl delineceğini anlatan bölüme, “Koyunların bacağına delmek ölümcül bir virüsü bünyenize almaya neden olur, o yüzden bundan kaçınmalısınız” notu eklemiştim.

Sonra toplumsal müdahalelerde cop kullanmadan önce tanışmak da benim fikrimdi. Bana bu kitabı yazdıran ünlü K. Bey, bu ilaveden kuşkulansa da zihnine öyle güveniyordu ki, yeni baskılarda düzeltme ihtiyacı görmedi. Polisler tanıştıkları

ÖYKÜ

insanlara cop vurmak istemiyordu.

Bu kitapsa bambaşkaydı. Âdeta bir manifesto, bir çağrı. Bu kitabı okuyacak erkeklerin avuçları kaşınacak, kadınların olmayan özgüvenleri yerle bir olacaktı. “Bireyin İmhası” ismiyle çıkacak kitabın bütün ülkede yok satacağı besbelliydi.

Yazarken iliklerim bile sızlamıştı.

***

Kitap sabaha karşı geldi. Evindeki hizmetlilerden biriyle göndermiş, acele temize çekmemi istemişti. Hizmetçi de efendisinin ateşini harlayarak “Bak bu çok önemli, sabah akşam aralıksız çalış ha” diye sıkılıyordu.

Bana kitabı böylece göndermesine şaşırsam da üzerinde durmadım. Bileklerimin rahat etmesinden önemli ne olabilirdi?

Yine de o kadar serbest değildim elbet. Kitabı göndermesine göndermiş ama başıma da bir bekçi dikmişti. Neyse ki anneannem iki kadının yalnız yaşadığı bir evde erkeğe razı gelmemiş ancak karşı dükkânda beklemek koşuluyla bekçiye izin vermişti.

Kitabı temize çekmeye başladıkça içimdeki huzursuzluk büyüdü, kalbimi sıkıyan kerpetenin ağzı iyice daraldı. Her kelime ağlıyordu sanki.

Şu bölüme gelince parmaklarım bana isyan etti:

“Size itaat etmeyi reddeden bir kadın ya da çocuk mutlaka olacaktır. Bu durum karşısında çaresizlikle başınızı ellerinizin arasına alacağınıza, düşünün. Her zaman deri bir kemer ya da güçlü bir yumruk işe yaramaz. Size bir örnek vereyim. Ona önce kızmayın. Mükellef bir sofraya oturtun. Karnını doyursun. Sonra bir sandalyeye bağlayıp, ağzını kapatın. Bir süre bu halde kalsın. Dışkısını o sandalyede yapmasına izin verin ve onu ıslak bırakın. İyice dışkısına belenmiş, açlığına yenilmiş, susuzlukla kavrulmuş olduğunda bağlarını çözüp dışarı atın. Sokakta o pis kıyafetler içinde görenler, ne denli tehlikeli bir insan olduğunu anlayacak, ellerine ne geçerse fırlatacaklardır. Bütün bunların sonunda ölmezse, onu eve alabilirsiniz. Artık sorun çıkaramaz.”

Kapıyı kilitledim.

***

Günlerdir ne yaptığımı bilmeksizin içerideydim. Bütün hayatım odam olmuştu. Dışarıdabeni beklemekle memurbekçiarada gelip kapıyı tıkrdatıyor, sesimi duyduktan sonra, “Arada ses versin, ben de insanım” diye homurdanıp gidiyordu. Anneannem de endişeliydi. Kitap yükseldikçe yükseliyordu. Ne yaptığımı bilmeksizin çalışıyordum.

Bir ara uyuyakalmışım. Kapının önündeki gürültülere uyandım. Dışarıda hummalı bir telaş vardı. Sesler yakınlaştı yakınlaştı, nihayet kapımda şimşekler çaktıran bir gürültüye dönüştü.

Karşımda iki polis vardı. Hazırlanmamı, peşleri sıra gelmemi telaşın dindiremediği bir sesle emrettiler.

***

Gözleri açıldı. Görünce bana bir ağlama isteğidir geldi. Bu kadar kudretli görünen birini böylesine acizyet içinde bulmak... Hem de yanında kimsesi yoktu.

Bir gece önce kitabının bitmesinin sevinciyle ona türlü yemekler ısmarlayan

dostlarının yanına gitmiş, o gece için artık neler planladıysa, evdeki herkese izin vermişti.

Her şey pek güzel olacaktı. İlkokuldan beri rekabet ettiği sınıf arkadaşıyla yan yana oturmasaydı...

O da kitabını bitirmiş... Dizgisi de bitmiş... Dağıtıma da girmiş...

“İdeolojileri Kalkındırma Konferansı”nın açılış konuşmasını yapacaktı...

Geçenlerde deniz kenarında bir eve davetliymiş. O evde kimler varmış? Ha ha ha...

Midesinden kalbine doğru bir huzursuzluk yükseliyor, kusma hissi sandığı bu huzursuzluk yüzünden çatalını durup durup tabağa bırakıyordu.

Yanıdaki nispet radyosu susmuyor, altı ay güneş görmemiş bir sığırın en hareketsiz kasının ne denli güzel olduğundan, daktilosunun ne kadar tıkırtısız yazdığından, kitabının piyasaya bile çıkmadan ne kadar çok teveccüh gördüğünden, hani hatırlar mıydı, sınıfın sarışın bukleleri olan kızını, o buklelerin yumuşaklığından.... İncecik bileklerini bir seferde tuttuğundan... Kuş çırpınışları içinde giderek sessizleştiğinden...

Bir alıp bin atıyordu. Sonra birden onu gördü, sarı bukleleri. İtaate kurulu bir oyuncak gibi, oturmuştu yerine. Adamın gözlerine bakıyor, ondan gelecek bir emirle atılmaya hazır köpek gibi göğsü inip kalkıyordu. Göğsü... Şimdi bile güzeldi.

Yemeği bitirdiğinde yüzünde porselen bir gülümseme vardı. Dışarı çıktığında soğuk hava iyi geldi sandı. Oysa, bacaklarında başlayan sızlama hayra alamet olabilir miydi?

Olamazdı elbette. O çatlamanın ilk belirtisiydi. Gittikçe ilerledi. Evinin sıcağına kavuştuğunda hızlanıp kalbine kadar vardı.

Ölüm raporuna “Hasedinden çatladı” yazılamazdı. Kalp sektesi dediler.

***

Ölüyü tespit etmek bana düşmüştü. Evden çıktığımda geriye dönüp baktım. Artık korku vermekten ne kadar uzak...

Avukat ben oradayken gelmişti. Kitabı hâlâ dizmeme gerektiğini tembihleyip, benim için değişen bir şey olmadığını da belirtti.

Oysa değişen bir şey vardı.

Bileklerim özgürdü, kapımı gözetleyen gözler yok olmuştu.

***

Özgürlük. İnsanın aslında en büyük belası. Notları temize çekerken düşündüğüm her şey silinmeye yüz tutmuştu.

Belki de haklıydı. Belki de başıboşluk dağınıklıktan başka şey getirmiyordu. Onun bir anda ölümüyle her şey o kadar puslanmıştı ki. Uyudum.

***

Kitabı teslim ettiğimi gösteren belgeyi imzaladım. Elinin altında bir servet bulunan insanın gülümsemesi nasıl yavanlaşırsa, o kadar yavanlaştı. Bu avukatı, nice zamandır hep böyle tatsız işlerde tanımıştım.

Sonra ciddileşti:

“Bu” dedi, “öyle önemli bir eser ki... Kimler bugünü bekledi, bilerseniz.”

Bir yazıcıyla dertleşmiş görünmenin rahatsızlığıyla ekledi:

“Keşke siz de yazdığımız şeylerin kıymetini anlayacak durumda olsaydınız.”

Bu söz, tenime iğne batırılmış etkisi

yaptı. “Neden anlamayacakmışım?” demek istiyor, bu gözleri pençe pençe üzerime dikilmiş adamdan bir an evvel kurtulmak hissi ağır basıyordu.

Beni baştan aşağıya süzdü, gördüğü şeyden hoşnut kalmanın rahatlığıyla devam etti:

“Yanlıştan anlamamanızı istemem. Elbette, bu kadar münbit bir eserden aldığınız fayda vardır. Fakat alabileceğinizin yanında pek cüzzi bir pay doğrusu.”

O ana kadar içime doluşan azap dağıldı. Kendime hak vermenin rahatlığı çoğaldı yüzümde. Mutluluk nedir, hissettim:

“Haklısınız, ne alabileceğim, ne almak isteyeceğim bir pay var bu kitapta.”

Çıkarken arkamdan soğuk bir sesle, “Şu kadını bir daha çağırmanın, canımı sıkıyor” dediğini duydum.

***

İlk reklamı görünce güldüm elbette. Karşılaştıkları metin onları nasıl şaşırttıysa, ne yapacaklarını bilemeden, içinden anlamsız bir parçayı seçivermişlerdi:

“Birey hakikattir.”

Yine de ne başı ne sonu belirsiz bu cümle bile insanları heyecanlandırmaya yetiyordu. Soluk soluğa yürürken karşısında duruyor, okuyor, bir kez daha bakıyor, sonra yollarına devam ediyorlardı.

Uzun, çok uzun bir zamandır, kar altında bekleyen soğanlar gibiydik. Bir gün geleceğini zannettiğimiz ama neye benzediğini dahi bilmediğimiz bir baharı bekliyorduk.

Asgari yaşamak hayatımızın gailisiydi. Fazlasını talep etmek aklımıza bile gelmezdi. Renklerimiz sade, yiyeceklerimiz pörsümüş, alışkanlıklarımız tekdüzeydi. Kadınlar daha mutsuzdu ama erkekler de mutlu değildi. Doğdukları günden itibaren onlara hep büyük şeyleri hak ettikleri öğretilmişti. Oysa, kimse için fazlası yoktu. Hep azdı. Çoğu, ilk çağların açlığıyla saldırdıkları, kanını emdikleri ne varsa, daha fazlasını sunamayacağını anladıklarında, içlerinde kısım kısım ölen hayal kırıklığıyla başa çıkamıyordu. Mahvolmak... Bunu en iyi biz bilirdik.

Niye böyleydik? Bir zamanlar yaldızlı bir hayat yaşanmamış mıydı? Hayır. Yaşanmamıştı.

Bu kitabı yazan Bay B.’nin bile nasıl öldüğü belli değil miydi? O ayrıcalıklı dünyası içinde bizden daha mı mutluydu? Kahvaltısında sahip olduğu siyah zeytinler, akşam üzeri kemirdiği birkaç kurabiye, emrini gerçekleştirmeye hazır insanlar... Onlarla mutlu olabilir miydi?

Olamazdı çünkü mutluluk hissi elimizden alınmıştı. Gülmemek, ağlamamak, içlenmemek is gibi yağmıştı üzerimize.

Çok pek çok zamandır sadece böyle yaşıyorduk.

İçimde bir yangın gibi dolaşan isyan aslında herkesin içinde vardı. Vuran ayakkabı, sızan lağım, suda bile yumuşamayan ekmeğe, acıtan dokunuşlar, incecik bedenler, ölümü özleyen yaşlılar, yaşlılığı bekleyen gençler, annelerine yük olduğunu bilen çocuklar, çocuklarını sevmediğini hisseden babalar... Sadece kimse bu görünmez camın nasıl kırılacağını bilmiyordu, hepsi bu.

***

Yeni bir iş bulmuştum. Eski işimdeki

vukuatlarım duyulduğundan, bu iş öncekilere göre çok sıradandı. Kuş Bakımı Rehberi. Yemlerin çeşitlerini, kuşların tüylerinin nasıl parlak hâle getireceğimizi anlatan bir sürü saçmalık.

Bir gün iş dönüşü, anneannem karşıladı beni:

“Duydun mu, K. Bey’in avukatını götürmüşler.”

Kulaklarıma kadar alevlendiğimi hissettim. Götürülmek, galiba bir insanın başına gelebilecek en büyük felaketti. Aslında gidenlerin başına ne geldiğini bilmiyorduk, dönenlerse hiçbir şey olmamış gibi aramıza karışıyordu. Kendimi bildim bileli, gidenlerin gittiği yer de, yaşadıkları da büyük bir sırdı. Hepimizi korkutan da bu muğlaklık olmalıydı.

Zamanında, anneannemin erkek kardeşi de götürülmüş, sonra dönüp hayatına olduğu yerden devam etmişti. Ona sorulan sorulara gülümsemiş, fazla meraklı bakışları sakinliğiyle yumuşatarak, cevapsız bırakmıştı. Bu konuda hiç konuşmadı. Evlendi, iki tane huysuz çocuğu oldu, sürekli saçlarını tarazlanmış ıslak eliyle geriye iten, hep çemen kokan ve geceleri içli içli ağlayan karısıyla uzun bir ömür yaşadı. Bir gün hastalandı, ilaçlarını almadı ve öldü. Biz de ailemizin tek lekesini unuttuk.

Avukatın alınmasıysa, büyük dayımın gibi kısa süreli olamazdı. Avukatlar önemli insanlardı. Adaletin sağlayıcılarının adalet eline düşmesi, bilirsiniz, pek de kolay değildir. Düşünce kurtulması da. Ertesi gün, avukatın götürülme konusunda pek isteksiz olduğunu, halledilmesi gereken işlerinden uzun uzun bahsettiğini, sonra bir anda takatsiz kaldığını öğrendik.

Avukatın çocukları derhâl bir açıklama yapıp, babalarının aslında babaları olmadığını, annelerinin bu uygunsuz görünen ayıbının şu anda taşıdıkları en büyük şeref olduğunu duyurdular.

Kimse, kimin neden götürüldüğüyle ilgilenmezdi ama iki gün sonra da avukatın aslında K. Bey’in kitabını yeniden yazdığı açıklandı.

Kitap elbette toplatıldı.

***

Yolda yüzüme bir sayfa çarptı:

“Niçin birinin merhametine ya da köleliğine muhtaç olasınız? Suyunuz önünüze gelmiyorsa, yemeğiniz kendiliğinden ısınmıyorsa, buna nasıl kızılabilir? Yapacağınız gerçekten hiçbir şey yok mu? Mesela ayaklarınız. Bunun için olduklarını hiç mi akıl etmediniz? Boş duran elleriniz, miskinleşip yanınıza düşerken, hantallığınız sizi de yormuyor mu? Atalet. Bir toplumu kemirip duran şey. Kendi işine başkalarını koşmak. Acizlerin merhemi. Kalkın, çalışın, kovalayın, didinin. Emeğinizin karşılığını alın, tükettiklerinizi hak edin.”

Bu satırları tanıyordum, ben yazmıştım. Aradan bir hafta geçti, evimizin karşı duvarında bir ilan gördüm:

“Kadınlar, nasıl sizin kuluçka makineniz olabilir? Bir kadın doğurmadığında onu madenlerde çalıştırmayı garip bulmuyor musunuz? Doğurmayan bir kadın da pekâlâ toplum içinde yaşayabilir, bir erkek kadar üretebilir, hatta, daha da fazlası... Onların da fikirleri var.”

Şehir kaynıyordu. Gizli gizli fısıltılar apaçık isyan çağrılarına dönmüştü. O güne

kadar aksini hiç dillendirmeye cesaret edilmemiş fikirler, bir anda insanların dimağınagirmiş, onların içinde var olduğunu bile bilmedikleri öfkeyi uyandırmıştı.

Bir gece anneannemi pencere kenarında beni beklerken buldum, telaşlıydı, ömrünce tanık olmadığı bu tekinsiz günler huzurunu kaçırmış, geri dönemeyeceğimden endişe etmişti. Değişim başlamıştı. Önce ufak ufak, sonra büyüyen çatışmalarla. Durduk yere insanlar bağıyor, yollar başaklar gibi devrilen cesetlerle doluyordu.

Bütün bu olanların sebebi, sahi ben miydim?

Bir gün şehrin en yüksek yerlerinden birine çıkan bir çocuk olanca sesiyle haykırdı:

“Korkmuyoruz! Korkmayacağız! Bizi ancak korku korkutabilir. Ne bir adım geri atacak, ne hakkımız olanı almaktan vazgeçeceğiz. Ne ruhumuzu sıkıştıran mengeneler, ne kulaklarımızı tıkayan sessizlik, ne ağızımızda boğulan kelimeler... Yaşamadığımız her günün hakkını istiyoruz!”

Kendini bir anda boşluğa bıraktı. İnce bir saz gibi düşerken, üzerine yağın kurşunlarla çoktan ölmüştü. Hem ölmeyi seçmiş, hem de öldürülmüş bir insana bakmak bana öyle ızdırap verdi ki, sebep olduğum her şeyden utandım.

***

Aklıma her şey gelirdi de, bu renksizliğe tutkuyla bağlı olduğumuz, bunu değiştirmek istemediğimiz gelmezdi. Olaylar başladıktan kısa bir süre sonra, değişimin yalnızca felaket getireceğini söyleyenlerin sesleri çoğaldı. İnsanlar kendilerini bağlayan ne varsa, onlara bağlanmıştı.

O kadar yeknesak bir hayattı ki bu, bütün kötülüklerine, zorluklarına, yokluklarına rağmen, şimdi onu bırakmak, aldatmak gibiydi. Uzun yıllar birlikte yaşadığınız insandan vazgeçmekten alıkoyan, yalnızca sevgi midir? Homurdanan tembelliğinizi terk etmek de zor gelmez mi? Biz düpedüz bu sefaletle tapıyor, onun elimizden gitmesinden deli gibi korkuyorduk.

Kadınların içinde bu özgürlük anımı hiç sevmeyenler de çoktu. Kazanma ihtimalleri olan şeyi, ani bir hevesmiş gibi itip, hak ettiklerini bırakmak onlara daha doğal gelmişti. Doğal, yani acı verici.

Aslında bu değişimden memnun olması gerekenler, erkeklerdi. Üstlerindeki baskı o denli azalmıştı ki artık hayatlarını çekiştirmeden yaşayabilirlerdi ama onlar şişirilen bir yalanı daha çok seviyordu. Sanki parmaklarını şıklatmak yetermiş, yeryüzünün bütün nimetleri onların bitimsiz zahmetlerine bağlıymış gibi, sonsuz bir rahmet özlemiyle yaşadılar. Ve öldüler.

Aklıma her şey gelirdi de, bu renksizliğe tutkuyla bağlı olduğum, bunu değiştirmek istemediğim gelmezdi. Ben bileklerimi sıkın o adamdan, burnuma çarpan kokudan, her sabah yüzüme vuran soğuktan bıkmıştım. Düzenli gelen para, anneannemle içtiğimiz çaylar, arada bir dondurma yemek, bunlar bana yetiyordu. Zaten nihayetinde bir adama bağlanıp, ömrümü ona adamayacak mıydım? Çocuklarım olmayacak mıydı? Onların hep daha fazlasını istemesi, iyi olabilir miydi?

Hayır, biz böyle iyiydik. Bu renksizlikte, bu nefesimizi denetleyen hayatta, bu durağanlıkta. Bu kadarıyla. Böyle.

***

Olaylar çok sürmeden, beş yıl içinde yatıştı. Herkesin hayatında bir kayıp vardı ve geride kalanların üzerine korku, daha da çok sinmişti. Gidenlerin ardından “Belki de iyi oldu” diye düşündük. İçinde bu öfkeyi taşıyanlar, hayatı zorlaştırmaz mıydı? Hem her şey aynı kalmamıştı ki, biz farklı bir hayatı da görmüş, o hayatta pek de gözümüz olmadığını anlamıştık. İrade, herkesin sahip olmak istediği bir güç değilmiş.

Duvardaki ilanlar söküldü. Kitap, altı sene içinde unutuldu. Anneannem yedi sene sonra öldü. Ben dokuz sene sonra evlendim.

İtaati öğrendim. İtaate bağlandım. İtaat içime munis bir kedi gibi yerleşti. Kendi şirketimi kurdum. Uysal kızlar seçtim. Saçları kısa, parmakları uzun, hayalleri ensiz kızlar.

Hayat renksiz öyle güzel oldu ki, ancak böylesine yaşamak denir.

Arşiv

AYÇA GÖNEN

Sabahları masama ilk ben gelirim, henüz kaloriferler yanmamış olur; duvarlar soğuk, dosyalar uykuludur. Çay ocağından gelen yanık çay kokusu koridorun ortasında havada asılı kalır. Pencerenin önündeki kavak ağacının yaprakları kımıldamadan durur. Sanki herkes benden sonra uyanacakmış gibi bir sessizlik vardır binada.

Ben arşivde çalışırım. İnsanların doğumları, ölümleri, boşanmaları, kayıpları benim raflarımdadır. Kâğıtların üzerinde başkalarının hayatları kabarıp. Kimi dosya hafif, kimi dosya ağırdır. Ağırlığını dosyanın kalınlığından değil, taşıdığı sessizlikten anlarsın.

Masanın sol çekmecesini hep kilitlidir. Anahtarı boynumda taşımam gerekir ama çoğu zaman cebimde unuturum. İçinde özel bir şey yok sanılır. Eski kalemler, yarım defterler, bir iki sararmış kâğıt... Kimse merak etmez, zaten kimse arşivi de merak etmez. Öğlene kadar sadece kâğıt sesleri çıkar. Zimba, dosya, kaşe. İnsan sesi de kendisi de azdır.

Öğleden sonra bir dosya geldi, üzerinde bir isim vardı, tanıdık gelmedi ama tuhaf bir tanışıklık hissi belirdi içimde bir yerde. Doğum tarihi, nüfus bilgileri, adres... Hepsi olması gerektiği yerdeydi. Dosya tertipli ama içi dağınıktı.

Kâğıtları çevirdikçe adamın hayatı parça parça önüme düştü. Bir dilekçe, bir şikâyet, bir tayin talebi, bir hastane raporu. En altta tek satırlık bir yazı vardı: "İntihar nedeniyle." Dosyanın içinde bir de hastane raporu vardı. Tarihi üç ay öncesine aitti. Adının karşısında yaşı yazıyordu; benden küçüktü. Bir de tayin dilekçesi. Cümle kısa ve düzdü: "Bulduğum yerde yaşamak istemiyorum." Altına atılmış imza, aceleyle atılmış gibiydi. Hepsi buydu, bir hayatın sonunda geriye kalan birkaç resmî satır.

Masanın kenarında parmaklarım uyuydu. Dosyanın içinden bir soğukluk yayıldı, dizlerime kadar indi. Camdan dışarı baktım. Kavak ağacının yaprakları hâlâ rüzgarla bir o yana bir bu yana dans eder gibi kıpırdıyordu. Sanki az önce bir hayat devrilmemiş gibi. Dosyayı yerine kaldırdım ama adam masamda kaldı.

Akşam eve dönerken otobüs her zamanki gibi kalabalıktı, ayakta durdum. Omzuma bir çanta, sırtıma bir mont, içime bilmediğim bir ağırlık yaslandı. Eve girince ışıkları yakmadım. Paltomu sandalyenin

arkasına astım. Mutfakta iki gündür yıkanmamış bulaşık yığını farketmedim bile. O gece uyuyamadım. Adam dosyadan çıkmış, evin içinde dolaşıyordu sanki. Salonun ortasında duruyor, mutfakın kapısından bana bakıyor, banyodaki aynanın önünde gölgesi büyüdü. Adını bilmiyordum ama yüzü vardı artık. Zihnimin bir yerinde oluşmuştu işte.

Sabaha karşı masama oturdum. Çekmeceyi açtım. Defteri çıkardım. Kalemin ucu kırıldı, bir daha denedim. Elim titriyordu, yazmak istemiyordum. Yazmamam gerekiyordu. Yazarsam bu adam gerçekten var olacaktı. Yazmasaydım belki geçecekti ama geçmedi.

Sabah dosyayı yine gördüm. Rafın en üstünde değildi, en altta da değil. Tam göz hizamdaydı. Sanki onu iyi görebileyim diye yerini kendi seçmişti. Yanından geçerken bakmamaya çalıştım. İnsan bazen bakmamayı seçer ya, gözünü bir eşyanın varlığından kiskanır gibi. O öyle durdukça, dün gece masaya dökülen kelimelerim de ona doğru yaklaşıyor gibiydi. O gün arşiv ağır aktı, kâğıt sesleri her zamankinden daha yüksek geldi kulağıma. Zimba sesi uzun uzun yankılandı. Bir dosyayı yerine koyarken elim titredi, fark etmedim sandım ama fark etmişim. Amir bir şey söyledi, duymadım. Gün, üstüme yavaş yavaş kapandı. Akşamın geleceğini biliyordum, masanın beni bekleyeceğini de. O yüzden kendime söz verdim. O gün tek bir satır yazmadım. Bir daha açmayacaktım defteri, yazmak bana göre değildi. Benim işim kâğıt taşımaktı, hayat değil. Ama öğleden sonra kalem cebimde ağırlık yaptı. Pantolonumun dikişi sanki içten içe çekiliyordu. Oturduğum yerde huzursuzlandım. Bir insan kalemi cebinde hissedip de rahatsız olur mu, oluyormuş, oldum.

Akşam eve yine karanlıkta girdim, bu kez ışığı yaktım, masanın üstünde defter duruyordu. Kapağı kapalıydı ama sanki içinden bir ses geliyordu. Açmadan da insanı çağıran şeyler vardır; kapalı bir mektup gibi, içi görülmeyen bir yara gibi. Yazmamak için oturdum, oturdum demek de doğru değil aslında, sandalyeye iliştim demek daha doğru olur ama kendime ilişememişim. Neden sonra, adamın adını yazdım. İlk kez o anda ölümü bana ait oldu. Dosyadayken herkesindi, kâğıdın, arşivin, devletin. Ama yazınca bana bulaştı. İsmi yazdığım anda, bir ölüm bir memurun

üstüne zimmeklendi.

O geceden sonra her şey bozuldu. Yazdığım günlerde kalbim daha hızlı atmaya başladı. Uykuya dalınca aniden sırıyordum. Yazmadığım günlerde midem ağrıyordu. İki ucu da ağrı olan bir şey gibiydi bu. İşe geç kalmaya başladım. Dosyaların arasında kaybolmak kolaydı ama cümlelerin arasında kaybolmak daha kolaymış. Raf numaralarını karıştırdım, kaşeyi ters bastım. Amir bir gün yüzüme uzun süre baktı. "İyi misin?" dedi. "İyiyim," dedim. Yalan söylüyordum, dudaklarımdan dökülenler kendime bile inandırıcı gelmedi.

Çünkü iyi olsaydım yazmazdım. İyi insanlar yazmaz yazı, insanın iyileşmeyen yerinden sızar. Sonra günler birbirine yaslanarak geçti. Yazıyla gün arasındaki sınır eridi. Artık sabah işe gitmiyor, yazıdan çıkıp işe uğruyordum sanki. Arşivde raflar uzamaya başladı. Bir dosyayı almak için uzandığımda kolum yetmediğine yemin edebilirdim. Dosyalar büyümüyordu; ben küçülüyordum. Kâğıtların arasında sıkışmış bir boşluk gibiydim. İnsan kendini bir boşluğa benzetti mi, artık yerleşecek hiçbir bir yeri kalmıyor.

Masanın kenarındaki çentik dikkatimi çekti bir gün. Yıllardır oradaydı ama ben onu ilk kez yazdıktan sonra gördüm. Parmak ucumu sürttüm. Çentik derin değildi ama oradaydı. Ben de öyleydim artık; derin olmayan ama silinmeyen bir iz gibi.

Eve gelince ilk iş deftere bakıyordum, defter kapalıysa içim açılmıyordu. Defter açıksa içim taşacak gibi oluyordu. Adam artık sadece yazıda değil, evde de vardı. Lavaboda dişlerimi fırçalarken aynanın buğusunda bir gölge kalıyordu, silince geçiyordu ama ben silmeden de görüyordum artık. İnsan bir kez gördükten sonra, görmemeyi öğrenemiyor.

İş yerinde dosyalar çoğalmadı, ama ben onlara sığamaz oldum. Klasörler bana bakıyordu. Ben onlara bakmamaya çalışıyordum. Bir gün adamın dosyasını yanlışlıkla yere düşürdüm. Kâğıtlar dağıldı, toplamadım hemen. Yerde yatan bir hayatı seyrettim. Ayak ucumda paramparça olmuş bir zaman vardı. Eğilip almak, kabullenmek gibiydi., almadım.

O gün yazmadım. Eve geldiğimde defter masanın üstünde kapalı duruyordu. Kapağı kabarık gibiydi, sanki içi fazla dolmuş ve artık taşacakmış gibi. Yaklaşmadım. Uzak

durdukça nefes alabildim. Ama nefes aldıkça içimde bir şey çözüldü; sanki bastırduğım yerde bir gevşeme değil, bir çökme başlamıştı. Gece uyandığımda odada eşya yer değiştirmiş gibiydi. Masa yerinde duruyordu ama bana ait değildi artık. Sandalye bana bakıyordu. Defter bana bakıyordu. Ben ilk kez bir eşyanın bakışından utandım; çünkü yazdıkça kendimden bir şeyleri açıkta bıraktığımı hissediyordum.

Yazmaya oturmam ama yazı yine başladı. Bu sefer kâğıdın üstünde değil, kaburgalarımın arasında. İnsanın içinde yazı büyüyünce ses olur. Ses büyüyünce çatlak olur. Çatlak büyüyünce insan, kendinden taşar. Ben taşmaktan dağılmaktan korkuyordum artık. O yüzden yazmıyordum. Yazdıkça kendime fazla yaklaştığımı anlıyordum.

Defteri attığım sabah hava kapalı gökyüzü dümdüzdü. Ne yağmur vardı ne güneş. İnsan böyle havalarda büyük kararlar alabiliyor. Kimse gökten bir işaret beklemiyor çünkü. Defteri elime aldığımda hafifti. Hafif değildi aslında, ama ben öyle olsun istedim. Apartmanın önündeki konteynerin kapağını kaldırdım. Metal soğuktu. Bir an tereddüt ettim çünkü; içinde bir adamın ölümü, benim uykusuz gecelerim, masamın sessizliği vardı. Bir an elim titredi.

Tutmadım, tutarsam bir daha bırakamayacağımı biliyordum. Bıraktım, kapak kapanırken çıkan ses, evdeki bütün sesleri susturdu.

O gün arşive erken gittim, rafları silmeye başladım. Toz kalktı, hayatlar havaya karıştı. Adamın dosyasını görmedim zaten artık aramıyordum. Aramamak da bir alışkanlık oluyormuş meğer. Günler geçti, yazmadım. Kalem cebimde, defter masamda yoktu ama göğsümde hep bir şey vardı.

Uyuyabiliyordum ama derin değil, yiyebiliyordum ama doymadan. Konuşabiliyordum ama içimden değil. Bir akşam işten dönerken otobüste bir adam öksürdü, ses tanıdık geldi. Bana bakmadı ama ben ona baktım. Adını bilmediğim, yüzünü yazıyla tamamladığım o adamın yüzüydü bu. Bir an yerimden kalkıp “Sen öldün” demek istedim. Demedim, insanlar ölümleri sevmez.

Eve girdim, masama baktım, boştu. Uzun süre ayakta kaldım, sandalyeye oturmam, yazmadım ama bazı şeyler yazılmadığında da geçmiyor, sadece sessizleşiyor. Ben o sessizliğin içinde yaşamayı öğrendim.

Günlük

Hilal, Dilara ve Berna'ya

Seferlerden birinde yolu belirleyen Süleyman'dı. Günlerdir tekrar eden bir rüyaya hapsolmuştu nefesi. Toprağın altında sıkışmış çiçeklerin feryadını duyuyor, ızdırabını iliklerinde hissederek uyanıyordu. Daha fazla dayanamadılar. Çiçeklerin çağrısının peşine düşüp yola koyuldular.

Az gittiler, uz gittiler, dere tepe düz gittiler. Türlü türlü topraktan, sudan geçip sonunda bir yerde durdular. Öyle bir yer tuttu ki ayaklarını... Etrafı yemyeşil, envai çeşit çiçekle dolu geniş bir alanın ortasında, sanki bir eksikliğin nişanı gibi duran çiçeksiz bir sıra uzanıyordu.

Süleyman etrafı süzdü. Olması gereken yerde olmayanın izini arıyordu. "Çiçekler... Burada çiçekler olmalıydı," dedi. "Bu toprak çiçek verir." Gözleri, kemer gibi uzanan hattın tam ortasındaki incecik su yolunu seçti. İz vardı ama su yoktu. Uzun zamandır akmadığı belliydi. Suyun izini sürdürdüler, kaynağa vardılar. Kaynak parçalanmıştı. Sanki su akmayı bırakmamış da kırılmıştı, tuz buz olmuştu. "Su küsmüş," dedi Süleyman. Suyun eski yollarını, çatallarını takip ettiler ve bir kalıntıya vardılar.

Taş kemerler sıra sıra uzanıyordu; ben diyeyim yirmi, siz deyin kırk. Ortasından su geçermiş vaktiyle, kenarlarında taş çıkıntılar varmış. Çok yol gitmiş, diyar diyar şehir görmüş, hikâyeler toplamış Ömer eğildi, taşlara dokundu. "Buralar tezgâh," dedi, "bir çarşı burası." Sonra sustu. "Sen anlat!" der gibi kalıntıyı dinlediler. Bir süre sonra, aynı şeyi görür gibi, yüzlerine bir gülümseme yayıldı. Kemerler bir gölgelik, bir açıklık olarak uzanıyordu. Kimi ince dallardan örülmüş çatılarla örtülü, kimi göğe açıktı... Gölgeliklerin altında tezgâhlar kurulmuş, insanlar vızır vızır dolaşıyor, alışveriş ediyordu. Hareket vardı ama kalabalık yormuyordu. Ortadan berrak bir su akıyor, açıklık olan kemerlerin altında çocuklar eğilmiş suya bakıyordu. Bu gülümseme uzun sürmedi. Çünkü gördükleri artık yoktu; geride kalan yalnızca bir virane ve soluk hayallerdi. "Ne olmuş buraya?" dedi Ömer,

sanki yollar boyunca hiç görmemiş gibi. Oysa çiçekler onları boşuna çağırılmamıştı. Onarmak için gelmişlerdi ama neyin nereden kırıldığını nasıl bulacaklardı? Ellerindeki tek şey dinlemektir. "Öyle dinle ki anlatan incinmesin," dedi Süleyman. Sonra birbirlerine baktılar ve ayrıldılar. O yerin ötesine berisine dağıldılar; toprağı, taşı, yaprağı dinlediler, suyu, havayı, kuzuyu, çobanı, yoldan geçeni, geçip gitmiş... Ben diyeyim bir yıl, siz deyin yedi yıl dinlediler.

Dinlerken incitmemek bir marifetti; dinlediğini karartmadan taşımak başka bir marifet. Parça parça, ince ince, hiç acele etmeden olanı topladılar. Sonra yeniden kaynağın başında buluştular. Bildiklerini birleştirdiler. Parça parça olan, bir surete dönüştü. Onlar gördü, hikâyeye kendini gösterdi. Unutulmasın, tekrarlanmasın diye olan biteni bir masala çevirip anlatmaya başladılar.

Bir varmış, bir yokmuş... Vakti zamanında kemerlerin gölgesi öğle vakti kısılır, akşamüstü uzarmış. Taşların arasından geçen suysa hiçbir vakti şaşırılmazmış; ne erken akarmış ne de geç kalırmış. O yüzden oraya "Günlük" derlermiş. Günlük aslında bir çarşıymış ama bildiğimiz çarşılara benzemezmiş. Tezgâhların sahibi yokmuş. Her gün başka eller dizer, meyveyi, ekmeği, dokumayı serermiş. Sabah kurulan tezgâhlar akşam olduğunda mutlaka boşalmış; ne eksik kalırmış ne de artarmış. Bu düzenin sırrını herkes bilirmiş ama kimse tam anlatamazmış.

Herkes kendi toprağında, gücü yettiğince bir çiçek eker; sabah olduğunda su kemerlerin altından geçer, bazı çiçeklere uğrarmış. Su değdimi çiçek uyanır, renklenir, açılır, kokusunu salar, emanetçisine günün bereketini verirmiş. Ama su her gün her çiçeğe uğramazmış. İşte o zaman suyun değmediği çiçeklerin sahiplerine "Günlük" çıkar, böylece kimsenin hatırı kalmazmış. Su kimini doğrudan okşar, kimini de çarşının bereketine ortak edermiş. Halk bunu bilir, buna razı olurmuş; çalışır, bekler, nasibini alır. Günler böyle geçermiş... Ta ki o

güne kadar.

O adam da diğerleri gibiymiş; çalışır, toprağıyla ilgilenir, çiçeğini eksik bırakmazmış. Ama uzun zamandır içinde bir boşluk büyümüş; sanki dolması için daha fazlası gerekirmiş. "Biraz şansımı artırsam ne çıkar?" diye düşünmüş.

Ertesi sabah erkenden kalkmış. Herkes gibi çiçeğinin başına gitmiş, etrafına bakmış; kimse yokmuş. Zaten yaptığı şey büyük bir şey değilmiş. Su yolunun kenarına küçük bir taş koymuş. Çok küçük, akışı bozacak kadar değil, yalnızca yönünü azıcık değiştirecek kadar.

"Bu kadarından bir şey olmaz."

Taşı bırakmış, geri çekilmiş. Görenler olmuş ama kimse bir şey dememiş. Çünkü herkes suyun kimseyi açıkta bırakmadığını bilirmiş. O gün de düzen bozulmamış gibi görünmüş: Kimi çiçeğinden bereketini almış, kimi Günlük'e gitmiş. O adamaysa önce su çiçeğini uyandırmadan geçtiği için Günlük çıkmış; su ileride taşa çarpıp geri dönünce bir de çiçeği uyanmış.

Gün her zamanki gibi devam etmiş. Tezgâhlar kurulmuş, eller alışkın hareketlerle emeklerini dizmiş; insanlar gelmiş, bakmış, dolaşmış. Ama bir şey eksikmiş. Kimse adını koyamamış. Su akıyormuş ama kararsızmış; çiçekler açıyormuş, lakin kokusu yayılmıyormuş; hava berrakmış ama içinde bir durgunluk varmış. "Olur böyle günler," demiş biri. "Geçer," demiş bir başkası. Ama geçmemiş.

Gün ilerledikçe tezgâhlardaki ürünler yerinde kalmış. İnsanlar uzanmış, almış, geri bırakmış. Gözler birbirine değmiş, sonra kaçmış.

Öğleye doğru su yavaşlamış, akışı parçalanmış, sanki nereye gideceğini bilemiyormuş. Bir an sağa, bir an sola yöneliyor, sonra duraksıyormuş. Kemerlerin altında ilk kez bir sessizlik olmuş. İnsanlar suya bakmış; su karar veremiyormuş.

Sonra bir anda durmuş. Hâlâ berrakmış ama artık akıyormuş. Cam gibi olmuş. İçinde, biraz önceki akışın izleri donup kalmış gibi duruyormuş.

Derken ince bir çatlak sesi duyulmuş. Kimse konuşmamış, kimse kıpırdamamış. Çatlak büyümüş. Su bir bütün olarak kırılmış, parça parça sessizce dağılmış; taşların arasına, toprağın içine, görünmeyen yerlere... Ve bitmiş.

O gün hiçbir tezgâh boşalmamış. Akşam olduğunda Günlük ilk kez dolu kalmış. İnsanlar yavaşça, sessizce dağılmış. O adam da oradaymış. Taşı koyduğu yeri, "Bu kadarından ne olur?" dediği anı düşünmüş. Olmuş. Ama sadece onun yaptığı değilmiş bu; görenler olmuş, hissedener olmuş, susanlar olmuş. Kimse "Ben yaptım" dememiş, kimse "Biz sustuk" dememiş.

Ertesi gün su akmamış. Çiçekler toprağın altında, emekleri Günlük ilanını beklemek için kapının önünde sabırla durmuş; ama su ne toprağın ne tezgahın kapısını çalmamış. Eski bir deyişi ancak o zaman hatırlamışlar:

"Suyun berraklığını bulandırırsan, günlüğün bereketini kaçırsın."

Deyişi hatırlamışlar ikisi de: Süleyman ve Ömer. Ömürlerinin hangi yolunda, nereden duyup heybelerine attıklarını bilmedikleri bir sözün hikâyesi açığa çıkmış; hem de bir çiçeğin ızdırabında, rüyanın peşinde. Hep çiçekler dertlere çare olacak değilmiş ya, bu yolda bazen de çiçeklerin derdine çare olurmuş bir hikâye.

Süleyman ve Ömer dağa, taşa sorup etrafı dinlemeye başlayınca onları fark edenler olmuş; dinleyenler, uzaklardan izleyip merak edenler olmuş. Kaynağa vardıklarında, gizlendikleri yerden dinleyenler de kim bilir ömürlerinin neresinde duymuş oldukları deyişi hatırlamışlar.

Hatırladıkları yerden sessizleşmiş, sessizleştikleri yerden bir başkasıyla konuşmuş, konuştukları yerden neşelenmiş, utanmış, özlemiş, pişman olmuş; türlü duygulardan geçmişler.

Önce uzaklardan, gizli gizli dinleyenler zamanla kaynağın etrafında buluşmuş; birbirlerine daha çok hatırlatır olmuşlar. Hatırlamak yetmezmiş ya, sonunda bir yolu, belki hepsini, belki birini bulmuşlar. Küstürülmemiş kaynaklardan, rızaları ölçüsünde su doldurup testilere, geride kalan izi bile acıyan yola dökmüşler.

Kim bilir kaç zaman sonra toprak suyla buluşmuş, çiçekler uzun zamandır bekledikleri suyla uyanmış. Tezgâhlar henüz kurulmamış ama harabeye bakıp defineyi gören ve anlatanlar çoğalmış; kimi her gün ziyaret eder, her gün hatırlar, kimi her gün hatırlatır olmuş. Ve Süleyman ile Ömer, başka çiçeklerin çağrısına yanıt vermek üzere yollarına devam etmişler.

KÜNYE

Ornis Dergi, 3 (Nisan-Mayıs-Haziran 2026)

Kurucusu ve Editörü

Mehmet Beydemir

Yayın Kurulu

Mehmet Can Sevinç

Efruze Esra Alptekin

Mehmet Beydemir

Gizem Bulut

Meryem Nur Ayar

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Mehmet Yasin

Yayın Türü

Ücretsiz Süreli Yayın, Üç Ayda Bir Yayınlanır

İletişim

ornisdergi@gmail.com | ornisdergi.org

Kapak Fotoğrafı

Concert of Birds-Frans Snyders (1629/1630)

Yasal Uyarı

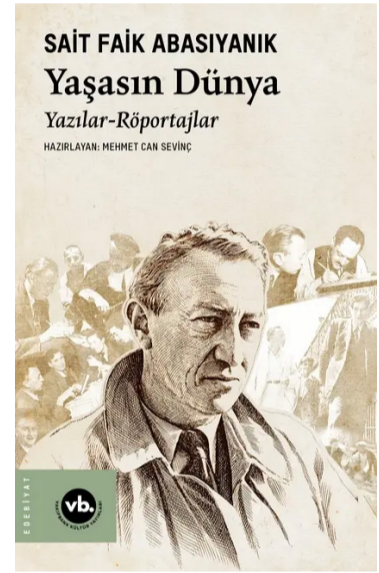
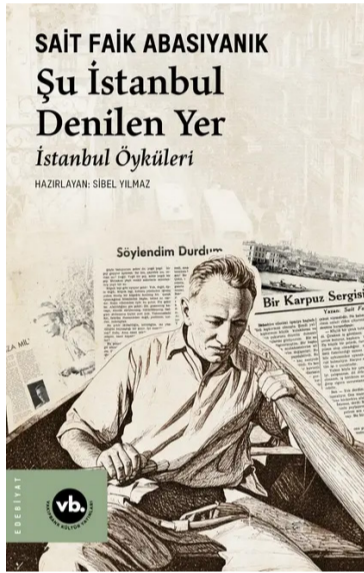
Ornis Dergi'de yayımlanan tüm eserlerin her türlü hakkı saklıdır. Kaynak gösterilmeden ve eser sahibinin yazılı izni alınmadan, dergide yer alan içerikler kısmen ya da tamamen çoğaltılamaz, dağıtılamaz veya kamuya iletilemez.

Ornis Dergi'de yayımlanan yazı, söyleşi ve çizimler için telif ücreti ödenmez. Dergide yayımlanan yazıların tüm sorumluluğu yazarına aittir.

Sait Faik'in Ada'sı, İstanbul'u ve Kalem Üzerine Hazal Bozyer ile Söyleşi

SÖYLEŞİ: MEHMET BEYDEMİR

“Onun için türsel ayrımlardan ziyade, hakikati öyküleştirmek, anlatıda pencereler açmak, boşluklar bırakmak, izleri takip etmek ve isimsiz bir türsel zenginliğin içinde sadece “bunu muhakkak ki Sait Faik yazmış olacak” dedirtecek kadar yalın ama kuvvetli üslubuyla, fazlalıklara bulaşmadan, en kestirme yolu en iyi hâle getirerek yürümek istemiş olabilir. Ben böyle yorumlamak istiyorum yani.”

Sait Faik Abasıyanık'ın telif haklarının serbest kalmasıyla birlikte yayın dünyasında âdeta bir Sait Faik külliyatı furyası başladı. Pek çok yayınevi yazarın eserlerini mevcut formlarını koruyarak okurlara sunarken, VakıfBank Kültür Yayınları (VBKY) ezber bozan bir anlayışla eserleri tematik bir bütünlükle ele aldı. Bu editöryal tercih bir yeniden basım olmasının yanı sıra aynı zamanda akademik bir kazı çalışması olması hasebiyle oldukça kayda değer bir çaba.

Bu önemli projenin dizi editörü Dr. Hazal Bozyer ile gerçekleştirdiğimiz bu söyleşide Sait Faik'in kurmaca dünyasından politik ahımlanışına, mekân-yazar ilişkisinden yayına hazırlanış süreçlerine uzanan kapsamlı bir yolculuğa çıktık.

Sait Faik'in eserleri üzerindeki telif hakları kalktı. Bu nedenle birçok yayınevi Sait Faik'in eserlerini yeni edisyonlarla yayımlamaya başladı. VakıfBank Kültür Yayınları edisyon sürecinde farklı bir metot izleyerek eserlerini tematik formda yayımladı: Şu İstanbul Denilen Yer

(İstanbul Öyküleri), Yaşasın Dünya (Yazılar-Röportajlar), Denizler İçinde Bir Deniz (Ada Öyküleri). Bu editöryal süreci bize anlatır mısınız? Bu üç eser, siz de dahil olmak üzere üç araştırmacı tarafından yayına hazırlandı. Editöryal tercihlerinizde nelere dikkat ettiniz?

Sait Faik Abasıyanık'ın telif hakları kalkınca sizin de bildiğiniz gibi birçok yayınevi Sait Faik'in öykülerini yeniden bastı. Yayıncılar olarak bunun bu şekilde olacağını biliyorduk zaten. Ancak yeni baskılarda çok büyük değişiklikler ya da anlamlı farklar göremedik. Biz de aynı öykü kitaplarını basmak yerine daha önce müstakil bir biçimde kitap olarak basılmayan ama aslında Sait Faik'in yazınsal dünyasını besleyen en önemli kaynaklardan biri olan röportajlarını ve düzyazılarını tek bir ciltte topladık. Bunu genç araştırmacı ve akademisyen Mehmet Can Sevinç büyük bir titizlikle hazırladı sağolsun.

Öte yandan öykülerini birçok farklı bağlamla okumak mümkün Sait Faik'in bildiğiniz üzere. Yoksulluk, kent

deneyimleri, sıradan insanların gündelik yaşamı, modernleşen kentte kaybolan isimler, nesnelere, şeyler... *Denizler İçinde Bir Deniz* benim hazırladığım bir derleme. Sait Faik'te adanın belirgin olduğu başat öyküleri topladım. Bunu yaparken erişebildiğim ilk nüshalara gittim. *Varlık*, *Yedigün*, *Yaprak*, *Vatan*, *Haber*, *Akşam Postası*, *Gündüz Hikâyeler*, *Vakit* gibi gazete ve dergilerde öykülerin ilk yayımlandığı nüshalara baktım. Bir de yazarın hayattayken çıkan son baskılarına bakıp karşılaştırmalı okudum. Böylece Sait Faik'in tercihlerini de görünür kıldım dipnotlarda. Yazarın hayattayken basılan son baskıları tercih edilir yayına hazırlanırken. Biz de öyle yaptık. Ancak süreli yayınlardaki ilk hâllerine bakarak yazarın bunları kitaplaştırırken nelerden vazgeçtiğini, nerelerde aynı kaldığını, neleri geliştirdiğini gözlemlene fırsatımız oldu. Bu mikro müdahaleleri ve yazarın estetik tercihlerini dipnotlarda görünür kılarak, okura metnin mutfağını da açmış olduk. Böylece şehir, İstanbul ve ada karşılaşması hattında; röportaj ve yazıların da bu bütünlüğü tamamladığı nitelikli bir

üçleme ortaya çıktı.

Sibel Yılmaz'ın hazırladığı *Şu İstanbul Denilen Yer*, Sait Faik'in İstanbul öykülerini merkeze alan, kentin ruhunu âdeta soluyan bir çalışma oldu. Bu kitapta Yüksek Kaldırım, Galata ve Beyoğlu gibi semtlerin sadece vitrinlerine değil, o ışılı sokakların hemen arkasındaki loş meyhanelere, arka mahallelerin yoksul kesimine, bıçkın delikanlılara ve toplumun kıyısında kalmış "ötekiler"e odaklanıyoruz. Sait Faik, kentin vitrinini değil, içinden geçilen ve bizzat yaşanan o canlı ama görünmeyen sokakları muazzam bir sahicilikle çizer. Onun kaleminde İstanbul, sadece bir fon değil nefes alan, acı çeken ve her köşesinde ayrı bir hikâyeye barındıran devasa bir karakterdir.

Edisyon sürecinde görsel bir zenginlik sunmayı da ihmal etmedik hem *Denizler İçinde Bir Deniz* hem *Şu İstanbul Denilen Yer* hem de öykülerin ve röportajların derlendiği *Yaşasın Dünya* metinlerin atmosferini yansıtmak amacıyla süreli yayınlardan örnekler ilave edildi. Bazı hikâyeler hem Ada hem de İstanbul temalarına temas ediyordu, bu noktada hangi izlek daha ağır basıyorsa metni o kitaba dahil etmeyi uygun bulduk.

Toparlamak gerekirse bu üçlü yapı (İstanbul öyküleri, Ada öyküleri ve yazılar-röportajlar), Sait Faik külliyatına panoramik bir bakış sunuyor. Özellikle yazılar ve röportajlar, onun kurmaca dünyasını besleyen en temel ve saf kaynaklar olarak yerini alıyor. Okur bu seride sadece bitmiş öyküleri değil; o öykülerin mutfağını, yazarın gerçek insanlarla kurduğu o meşhur "temas" anlarını ve bir kenti adım adım nasıl bir edebiyat coğrafyasına dönüştürdüğünü de görme fırsatı buluyor. Umarız ki hak ettiği ilgiyi Sait Faik okurları tarafından bulsun.

Sait Faik'in bazı metinlerinin bazen farklı türlerde kitaplarda yer aldığını biliyoruz. Yazarın gerçek hayatla hayal dünyası arasındaki bu sınırları bilinçli olarak flulaştırmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Tür tartışması. Bununla çok karşılaştık. Bunu tabii 30'ların 40'ların formatını da göz önünde bulundurarak düşünmeliyiz. Bu bir anı mı, bu bir hikâyeye mi, bu bir tiyatro mu, mektup mu, günlük mü yoksa röportaj mı, senaryo mu yoksa otobiyografi mi? Zaman zaman bunlara karar veremedik, gazetelerde farklı üst başlıklar, kitapta farklı başlıklarla karşılaştığımız

oldu. Zannediyorum Sait Faik bütün bir yaşamı bir öykü olarak görüyordu. Onun için türsel ayrımlardan ziyade, hakikati öyküleştirmek, anlatıda pencereler açmak, boşluklar bırakmak, izleri takip etmek ve isimsiz bir türsel zenginliğin içinde sadece "bunu muhakkak ki Sait Faik yazmış olacak" dedirtecek kadar yalın ama kuvvetli üslubuyla, fazlalıklara bulaşmadan, en kestirme yolu en iyi hâle getirerek yürümek istemiş olabilir. Ben böyle yorumlamak istiyorum yani.

1950 Kuşağı yazarları üzerinde Sait Faik'in çok güçlü bir etkisi olduğunu biliyoruz. Günümüz okur ve yazarları, Sait Faik'in özgür ve kuralları yıkan tarzından neler öğrenebilir?

"Hepimiz Sait Faik'in paltosundan çıktık!" bir söyleşide Semih Gümüş böyle yanıt veriyor şu soruya: "Biz Gogol'un Palto'sundan mı çıktık, Beyaz Mantolu Adam'ın cebinden mi? Niçin?"

"Biz ne Gogol'ün Palto'sundan ne Oğuz Atay'ın Beyaz Mantolu Adam'ından çıktık. Sait Faik'in paltosundan çıktık biz. Bizim edebiyatımızda düzyazı, öykü ve roman, Sait Faik'ten önce başka türlü yazılıyordu, Sait Faik'ten sonra başka." Haklı da. 1950 kuşağı öykücülerini *Alemdağ'da Var Bir Yılan* kitabından çok etkilenirler bildiğiniz gibi. Jale Özata Dirlikyapan'ın bu konudaki *Kabuğunu Kıran Hikâyeye* adlı öncü çalışması çok kıymetli. Bunu bildiğiniz zaman anlayabiliyorsunuz Sait Faik etkisinin gücünü. Öyküdeki devrimi. Sadeliği, olaysızlığı, meseleleri anların içinden görebilmeyi, kör gözün parmağına sokar gibi değil de hani bir anda herhangi biriyle -bir çocuk, bir martı, bir balıkçı, bir papaz- ortaya çıkıveren bir diyalog gibi. Bu, öyküde canlılık, lirizm ve etkiyi güçlendirdi.

Burgazada, Sait Faik için sadece bir mekân olmanın ötesinde bir sığınak. Ada'yla ve denizle kurduğu köklü bağ, onun kurmaca dünyasını nasıl şekillendirdi?

Ve tabii onun yazın evreninde çok büyük temel bir izlek olan Adalar. Ada denince bugün hâlâ hemen "Sait Faik!" diye seslenebiliyorsak, bu boşuna değil. Ada, sadece bir mekânı imlemiyor Sait Faik'te, onun edebiyatındaki insancıl yalnızlığın da en önemli kaynağı. Hem merkeze uzak, hem de taşra kadar mahrem ve mahrum değil. Kente ulaşmak için vapura binmek

gerekıyor. Vapur tek başınıza binebildiğiniz bir taşıt değil. Kolektif bir form. Bu da Sait Faik'in bir yazar olarak bir hikâyeci olarak kentle ada arasındaki bağlantıyı sağlaması ve başka insanlar ve başka konuşmalar duyması için bulunmaz bir fırsat! Ada'da yaşayan ve Ada'yı yaşayan -tabi burada kast edilen İstanbul'daki prens adaları- bir yazar Sait Faik, edebiyatının en temel izleğinin neden ada olduğunu anlamak için ada temalı öyküleri bir araya getirdim. Sait Faik için Burgazada, bir ikametgâh olmanın çok ötesinde hem bir sığınak hem de yazınsal dünyasını besleyen en temel kaynak aslında. Bugün hâlâ müze olarak ziyarete açık olan evini gezip eşyalarına ve yaşadığı ortama yakından baktığımızda, bu aidiyeti iliklerinize kadar hissedersiniz. Onun öykülerinde ada; sadece coğrafi bir zemin değil, aynı zamanda sanatçının ekolojik duyarlılığının bir dışavurumu ve karakterlerinin sokaklarında özgürce gezindiği canlı bir organizma. Denizle çevrili, karanın güürültüsünden uzak bu coğrafya, Sait Faik için dünyevi gerçekliklerden kaçıp soluklandığı bir uzlet alanı olmuştur. Bu bağlamda Burgazada, onun kurmaca dünyasındaki mürekkebin asıl kaynağıdır diyebiliriz. Deniz, balıkçılar, martılar ve ada rüzgârı onun kaleminde sadece birer dekor değil, yaşamın ta kendisi olarak karşımıza çıkar.

Bazı eleştirmenler onu "politik bir bilinci olmamakla" eleştiriyor. Peki siz öykülerindeki toplumsal eleştiri ve direniş görünüşleri hakkında neler söylemek istersiniz?

Sait Faik'i "politik bilinci olmamakla" itham etmek, aslında son derece sığ ve indirgemeci bir yaklaşımdır. Onun duruşu, yaşama bakışı ve öykülerini inşa ediş biçimi aslında bütünüyle politik bir bilincin ürünüdür. Sait Faik, yazdığı insanlar, seçtiği mekânlar ve odaklandığı "an"lar üzerinden yoksulların, ötekilerin ve ekmeğinin peşinde koşan küçük insanların temsili üzerinde durur. Bu, edebiyatın en saf ve en hakiki politik eylemlerinden biridir. Bu meseleyi Tuncay Birkan, K24'te yayımlanan yazısında çok kıymetli bir noktaya taşımıştı. Birkan, hür olmak isteyen bir yazarın devletle arasına mesafe koymasının gerektiğini vurgular ve Sait Faik'in bu mesafeyi bilinçli bir "öz tercih" olarak koruduğunu belirtir. Bu tavır, son derece politik ve hatta anarşizan bir duruştur. Kendinden önceki kuşağın aksine, geçimini devletle veya siyasi çevrelerle yakın temas kurarak, memurluk yaparak sağlama

SÖYLEŞİ

yoluna gitmemiş; aksine devletle ilişki kurmama iradesi göstermiştir. Onun öyküleri doğrudan slogan atmaz ya da politika güdümlü metinler değildir ancak o politik tavır, yazdığı her satıra bir sızıntı gibi yayılmıştır. Dolayısıyla Sait Faik'te politika, kaba bir ideolojinin içinde değil, hürriyetine düşkün bir kalemden damlayan o sarsıcı nüvelerde aranmalıdır.

Hazal Bozyer'in şu an masaüstünde neler var? Yayın programınız hakkında neler söylemek istersiniz?

Yayınevimizin mutfağında şu an hem modern Türk edebiyatının klasikleşmiş eserleri hem de ufuk açıcı akademik-eleştirel çalışmalar büyük bir titizlikle hazırlanıyor. Özellikle Osmanlı'daki çeviri faaliyetlerini merkeze alan çok kıymetli bir çalışmanın son düzlüğündeyiz. Bunun yanı sıra, Florian Fuchs'un 2023 yılında Princeton University Press etiketiyle çıkan; kamusal anlatıcılık ve edebiyatın failiği üzerine yoğunlaşan önemli eseri, Sibel Erduman'ın çevirisiyle yakında okurla buluşacak.

Modern Türk edebiyatının klasiklerini merak eden için de heyecan verici bir haberimiz var: Meşrutiyet dönemi kalemlerinden Ali Sami'nin *Karagöz Beyoğlu'nda* isimli romanı, Veli İnce ve Fatih Altuğ'un titiz çalışmasıyla ilk kez Latin harflerine aktarıldı. Bu eser geleneksel gölge oyununun sınırlarını aşarak romana taşınan Karagöz'ü, toplumsal dönüşümün ve kentin karmaşası içinde bir "ara-form" olarak izlememize olanak tanıyan, türler arasılık açısından çok kıymetli bir metin.

Ayrıca üzerine titredığımız "Edebiyat Tarihleri" serimiz de genişlemeye devam ediyor. Daha önce yayımladığımız Rus, İngiliz ve Fransız edebiyat tarihlerine şimdi Alman ve İtalyan edebiyat tarihleri ekleniyor. Bu tarz kılavuz kitapların eksikliğini alanda derinden hissettik. Mevcut çalışmalar ya sadece uzmanların anlayabileceği kadar kapalı –âdeta uzmandan uzmana yazılmış mektuplar gibi– ya da genel okur için fazla yüzeysel kalıyordu. Biz, hem araştırmacılara güvenilir bir kaynak sunan hem de meraklı okuru dışlamayan bu nitelikli seriyi, farklı coğrafyaların edebiyatlarını

da kapsayacak şekilde sürdürmekte kararlıyız.

HAZAL BOZYER, Lisans ve yüksek lisans eğitimini Marmara Üniversitesi'nde, doktora eğitimini İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde tamamladı. Yüksek lisansını Âsaf Hâlet Çelebi'nin sanat anlayışını besleyen kaynaklar, TÜBİTAK tarafından desteklenen doktorasını Refik Halid Karay ve toplumsal bellek üzerine yaptı. Çalışma alanları 19. yüzyıl sonu ve erken dönem 20. yüzyıl Türk edebiyatı, edebiyat-hafıza ilişkisi, süreli yayınlardaki edebi üretimle modern edebiyat eleştirisidir. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Yeditepe Üniversitesi ve Doğu Üniversitesi'nde Türk Dili, Edebiyat Sosyolojisi, Modernleşme ve Edebiyat derslerini yürütmüştür. Doktora sonrası araştırmalarını Bologna Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Hâlen Yeditepe Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olan Bozyer, aynı zamanda Vakıfbank Kültür Yayınları'nda editör olarak görev yapmaktadır.

OTOPSİYOGRAFİ

bir yazarın gerçeklerle örülü kurmaca hayatı

DOĞUKAN İŞLER

5. El, Tanrım, El

Sevdiği kadın, birinin elinden tutmuş da sokakları adımlarken görecekti diye ödü kopuyor Aspeldo'nun. Daha önce sevdiği kadınların neredeyse tümünü, birinin elinden tutmuş da sokakları adımlarken gördü hâlbuki. Bir şey de olmadı. Ne zihninden bir düşünce gelip geçti ne de gönlünden bir sızı.

Demek ki sevmek bitiyor.

Demek ki dünya her gün yeniden yaratılıyor. Dünyanın her gün yeniden yaratıldığına her gün inanmıyor da insan, bir zamanlar aşkıdan geberip ağladığı o kadını birinin elinden tutmuş da sokakları adımlarken gördüğünde sanki hiç sevmemiş, sanki gebermemiş, sanki ağlamamış *sanki birinin elinden tutmuş da sokakları adımlarken görürüm diye ödüm hiç kopmamış* gibi hissizce yanından geçip gittiğinde...

Bu cümleyi bitirecek gücüm yok.

İkisi de bir zamanlar başkalarının elinden tutup adımlamıştı bu sokakları. Belki yan yana, geçmişlerdi. *Lafı uzatma. Bunları düşünmek tehlikeli.*

Ya, şimdi onunla el ele adımlarken bu sokakları, şu orospu çocuğu tutarsa bir gün onun elini? Yok yok, Aspeldo o kızın elini tutmaz ama şu kızın ellerini tutan puşt bırakırsa o elleri, *düşünüyor musun sen de?* Ne yapsın Aspeldo, tüm erkekleri öldürecek gücü yok. Onun tüm kadınları öldürecek cesareti. *Bizim ancak bize gücümüz yeter, bizi öldüremeye cesaretimiz var bizim.* Öldürmedin mi beni? Öldürmedin.

Öyle sanıyormuş insan, bunu şairler hep yazdı diye seviyoruz. Ölmeyi sevmek. Sevdiğini sonradan anlamak. Anladığını sonradan unutmak. Unuttuğunu sevmek.

Elleri kırılınsın elleri.

Sevdiği kadını, şimdi sevmiyor Aspeldo. *Diyemem.* Nasıl ki onu sevmeden önce onu sevmediğini söylemediyse. Tanışmıyorlardı. *Sen öyle san. Ben öyle sanayım. Salak. Ben seni sevdim de şimdi mi sevdim?*

Senin her yaşını sevdim ben. Liseye gidiyorduk. İki ayrı şehirde. Sorsalar söyleyemezdim ama seni seviyordum. Onca yıl bunu bilmeden, seni sevmeden ve inatla, birkaç kere ölürek. Sen de ölmüşsün, hoş geldin. Seni yıllar sonra da seveceğim. Bunu bilmeyecek olmak beni öldürüyor ve unuttuyorum ellerini. Senin senin, yanımdan geçen. Hoş, tamam, sen de şu adamın elini tut bari sonra. Bak,

elleri cebinde. Ellerim cebimde. Cebimde taşır adam seni.

o benim en güzel hayvanımdır. Aşk,

Sokak hayvanı oldu Aspeldo. Sokaklarda geziyor ki onu göresi. Onu göresi ve tüm öfkesini boca edesi üzerine. Sonra, onu gördü bir gün önce diye arkadaşlarıyla buluşası. Onların gözlerine bakası uzun uzun, *sana bakmış o gözler*, taze. Mecnun da öyle yapmış. Leyla'nın sokağındaki köpeğin gözlerini öpmüş. *Bu gözler Leyla'ya gördüler.* Belki de ondan, önce aynaya bak derdin, sonra gözlerimden öperdin. *Köpek miyim ben?*

Yoruldu.

Tamam, şu küçük kitabevi-kafeye sığınağı. Çünkü o buraya gelir bazen. Buraya gelirlerdi bazen. Ödü kopa kopa, onu birinin elinden tutmuş da bu kitabevi-kafeye gelme ihtimalini yaza.

Göz sokakta:

Hikâyedir:

Ejderhaların, tavus kuşlarının, kaplumbağaların ve dahi karıncaların hışmından sana sığınırım yüce Tanrım... Karanlık odaların diplerinden, köşelerinden: Ulu ağaçların dibinde uzanıp seyrederken göğü, yaprakların usulca söylediği büyümlü şarkılardan: Denizlere varmak için çırpınan ırmakların köpüklerinden: Dünyanın dönmesinden: Güneşin doğuşundan: Ay'ın ikiye yarılmışından: Yıldızların kararıp düşmesinden üzerimize bir bir: Sana sığınırım.

Sana sığınırım: İnsanların, sağlıklı koca bir deveyi yere yıkıp da öldürecek kadar güçlü nazarlarından. Sana sığınırım: Nefessiz ettikleri beddualardan, uykudan önce sol yanlarına tükürüp de adımlarından. Sana sığınırım: Kutsal kitaplara el basıp da ettikleri yalan yeminlerinden. Sana. Sığınırım. Sana. Tanrım, beni affet.

Göz görüp de gönlüm kaynayınca, bir ateş sardı ki bedenimi. Bir garip yolcuydum ben, gelip geçerdim her dünya olan bu dünyadan. Nereden bileyim, bu yaşımdan sonra, bu yaşımda.

Gürleyen gökler, çakan şimşekler, yağmaya gebe bulutlar, toprağın kokusu, yaprakların dansı. Kapıldım gittim bu her yeri dünya olan dünyaya.

Kül götürdüğüm dağlardan inip de. Göz görüp de.

Ateşi vereceğim insanlara, ateşi. İçimde yanan bu ateşi. Ateş olan bu içimi dökeceğim:

Derken yıkıldım. Affet Tanrım. Seni kaydetmişken, senin kaybınla şen olmuşken. Seni hatırlatan ne varsa, sen olmadığına eminken.

El,

El birliğiyle yıktık her şeyi.

Teşekkürler.

Defterini karalıyor Aspeldo. Yazmak, her şeye çare değildir. Büyük sözler vardır, yazmakla ve yaşamakla ve aşkla ve kadınlarla ve erkeklerle ve kuşlarla ve kedilerle ve sözler vardır büyük sözlerle ilgili. Kitaplarda yaşarlar o sözler ve sokaklara dökülürler anlamsız ağızlarından.

Elini kaşıyor Aspeldo. Ellerini tuttuğu elleri kaşıyor gibi hissediyor. *Ellerin ne kadar komik, demişti.*

6. Oğul, Baba, Oğul

Tomo, sokağın ucundan görünüyor. Yani, bu Tomo olmalı. *Yaz-Lık* dergisinden. Aspeldo'yla bir söyleşi yapacaklar. Normalde e-mail üzerinden yapar söyleşileri. Bir dergi editörüyle buluşup da bir kafede, yüz yüze söyleşi yapacak kadar meşhur mu? *Teknoloji bizi yenemeyecek!*

Tomo iyi hazırlanmış görünüyor: Artık baskısı olmayan ilk kitabını bile zar zor da olsa bulmuş bir yerlerden, onu bile okumuş, öyle diyor. *PDF göndermeyi unuttum.* Hayran hayran bakıyor, not defterine yazdığı sorularını son kez gözden geçiriyor. Aspeldo ister istemez gururlanıyor. *Kendini artık ezik görme.* Bacak bacak üstüne atıp iyice yaslanıyor sandalyesine. Yine de kibar: Sigara yakmak için izin istiyor.

-Öncelikle, bu söyleşi teklifimizi kabul ettiğiniz için bir daha teşekkür etmek isterim. Biliyorsunuz, dergimizde her ay bir yazarla odak bir söyleşi yapıyoruz. Diğer dergilerin aksine, ana akıma dahil olmuş ya da yeni bir kitabı yayımlanmış yazarlarla değil, edebiyata tüm benliğini adanmış yazarların zihin dünyalarına girmek isteminde bir söyleşi formatımız var. Sözü daha fazla uzatmadan, *sözü daha fazla uzatmadan sözü uzatır sözleri*, sorularına geçmek istiyorum...

Soru:

Aşağıdakilerden hangisi, Aspeldo Sara'nın ulusal bir edebiyat dergisinde yayımladığı ilk öyküsüdür?

A) Hiçbiri.

Aspeldo geriliyor. Bacaklarını indirip sigarasını sakın kalmaya çalışarak küllüğe bastırıyor. Bir yanlışlık mı var?

- ... özellikle de bu unsurlar, daha ilk öykü kitabınız olan *Feryatlar Ormanı*'ndan son kitabınız *Hayalet Lokma*'ya kadar da okur tarafından takip edilebiliyor...

Asperto Sere: Bir yazım yanlışlığı gibi karşısında bu isim hep. Asperto Sere. Edebiyatımızın haşarı çocuğu. Kalem maymunu. Kâğıt toplayıcısı. Kitap bükücüsü. Yağmur yağdırıcısı. Gök gürleteni. Gönül çeleni.

Reo Tasho'dan almıştım numaranızı, demişti Tomo. Salak herif. Kulağı duymaz. *Yok yok, duyar da duymazdan gelir.* Aspeldo öfkeleniyor.

-Tomo Hanım, kusura bakmayın sözünüzü kesmek zorundayım... Ama bana bakar mısınız? Sizce ben Asperto Sere miyim? Tanrı aşkına...

Tomo kalakalıyor. Dik dik bakıyor Aspeldo, Tomo'nun gözlerine. Gözlerinde ateş var Aspeldo'nun. Nefret ettiği o adamla neredeyse aynı adı ve soyadını taşımaktan daha kötü ne olabilir, diye düşünürken...

-Hadi adımları karıştırdınız, hadi soyadımı da benziyor, tamam. Reo da sizi yanlış anladı, benim numaramı verdi size. O kadar konuştuk sizinle, ilk kitabımın baskısının olmamasını bile konuştuk. Tamam, her şey bu kadar zincirleme bir yanlış anlama, böylesi bir tesadüfler silsilesinde gerçekleşti diyelim. Siz beni görür görmez, demediniz mi, kim bu adam? Hiç mi görmediniz Asperto'yu siz, boy boy manken gibi fotoğraflarını Instagramda hiç mi görmediniz? Ya da mesela, hadi hiç bilmiyorsunuz bu adam neye benzer, merak edip de bakmadınız mı internetten? Buna inanmamıştı, tüm bunlara nasıl inanayım? Dalga mı geçiyorsunuz siz benimle? Bir de karşıma geçmiş, biz ana akım yazarlarla ilgilenmiyoruz falan diyorsunuz. Ne tüm bunlar? Şaka mı? Gerçekten şu an idrak edemiyorum hiçbir şeyi...

ASPERTO SERE KİMDİR, ESERLERİ NELERDİR?

Zamanın birinde, bir cümle varmış. Bu cümleyi kim kurmuş, ne zaman kurmuş, neden kurmuş, nereye kurmuş, kimseler bilmezmiş. Sanki yer yarılmış da içinden fişkırmış bu cümle. Sanki gök saçılmış

da harfleri, kelimeleri dökmüş içinden. Öylece, ortalık yerde dururmuş bu cümle. Onu ilk kim bulmuş da aramıza sokmuş, kimseler bilmezmiş. Düşünmezlermiş bile bu cümlelerin nereden gelip nereye gittiğini. Hatta bir zamanlar bu cümle akan bir suya düşmüş de kim bilir kaç yüzyıl ortalarında bile görünmemiş. O zaman bile bir kişi de çıkıp da merak da etmemiş de nerededir de bu cümle de diye...

Bu cümlelerin bir sahibi çıkmadığı için, herkes de bu cümleyi kendi cümlesi gibi sahiplendiği için, bu cümle hâlen aramızdadır: Duvarlara yazılıdır bu cümle. Sizin etrafı kolaçan edip de şöyle okkalı bir tükürük fırlattığınız sokaklardadır. Terlemiş gömlelerde yazılıdır bu cümle ve kış geldiğinde, çocuklar bu cümleyi kardan adamların burnuna havuç diye takarlar.

Genç âşıklar, bu cümleyle başlarlar sevdiklerine yazdıkları mektuplarına. Bu cümle yürür yürüyen merdivenlerin sol tarafında. Siz ekmek alırsınız, ama bilmezsiniz çoğu zaman, fırıncı bu cümleden de eklemiştir hamuruna.

Böyle böyle gezerken bir cümle aramızda, bir uzun saçlı âdem çıkmış ortaya. Sakalları da varmış. Gözleri renkliymiş. Gözleri ağlamaklı. Gözleri gülen. "Önce," demiş. "Önce, söz vardı." Gülmüşler bunu duyanlar. "Önce cümle vardı, oğlum!" demişler. Adam da onlara gülmüş. "Oğlum mu? Ben kimin oğluyum biliyor musunuz siz?" demiş. Sonra yine ciddileşmiş. "Önce," demiş. "Önce, söz vardı." Yine gülmüşler, sonra adam yine bir şeyler anlatmış, daha da gülmüşler yine.

Adam ölüleri diriltiyormuş. Çamurdan kuş yapıp can üflüyormuş. Balık tutuyormuş. Bir de sürekli avuç içleri kaşınıyormuş. Ama ne yaparsa yapsın, nerede olursa olsun, karşısında bir kişi de olsa bin kişi de olsa, anlatıyormuş. Bazıları onu dinliyormuş. Bazıları, "Sus be oğlum! Bizim zaten cümlemiz var, yeni cümleler istemiyoruz!" diyormuş. Herkes ona "oğlum" diyormuş. Adını bilen pek yokmuş. Oğlum, aşağı. Oğlum, yukarı.

Sonra zaten yukarı çıkmış. Bulutlar falan. Öldüğü gün artılar bırakmış, hiç negatif değilmiş anlayacağınız. Kimse onu anlamamış. Kimse onu anlamadığı için, sözünü dinlemediği için, sanki bir lanet sarmış etrafı. İnsanlar yazmaya başlamış. O söz'ü aramışlar cilt cilt. Edebiyat, roman, şiir, şarkılar. Ama en çok roman yazmışlar, biraz geç kalsalar da, arayışları kapatmışlar diğer edebi türlerle.

Bir gün bir sakallı adam çıkmış. Balta

yazmış. Kumar oynamış. Onu uzaktan görenler Söz sanmış. "Oğlum," demişler. "Oğlum, yeter artık yazma!" O gülmemiş. Güldüğünü kimse görmemiş. "Siz," demiş. "Siz benim kimin oğlunun oğlu olduğumu biliyor musunuz?" Sonra birçok dile çevrilmiş baltası.

Aspeldo, Asperto'nun adını bile duymaktan o kadar tiksiniyor ki. Rus romanlarındaki karakterler gibi yere tükürüyor adı geçtiğinde, normalde. Ama şu an karşısında Tomo var. *Kadınların yanında tükürülmez.* Nazik olmaya, kibar olmaya, sinirlerine hükmedip bu girdaba kapılmamaya çalışıyor ama zor. Bu bahsi kapatalım. Ya da en azından ara verelim.